

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XX, č. 1 / 2010

Кодіфікація русинського языка очами історіка

**Іван Гарайда –
директор Русинської
академії наук, або:
„Іменем РСФСР –
убить!“**

**Годнотови
орьєнтації професора
О. Сіпка**

Наша вічно молода
Марька Мачошкова
ославила свою
сімдесятку а мы
віримо, же і далше
нас буде тішити
своїм співом.

ПгДр. Анна Плішкова, ПгД.,
як перша у Словації ся
габілітовала на доцентку
русинського языка.

КУЛЬТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС

• На 7. семінарі карпаторусиністики присвяченим 15. роковинам кодифікації русинського списовного языка на Словакії, ослavam 100. книжки приправленої на видання редакцій Русин і Народны новинки і презентації русинських книжок виданих в році 2009 была і автографіада авторів і зоставителів тых книжок. На фотці А. 3.: автор С. Конечні підписує свою книжку *Капітолы з історії Русинів на Словенську* М. Мальцовскій, взадз уж з підписанов книжков М. Сушкова.

Проф. Павел Роберт МАґОЧІЙ, ПгД., Торонтська універзіта, Канада

Кодіфікація русиньского языка очами історіка

Мій інтерес як професіонального історіка о язык є звязаний з моєв роботом над історіов національных возроджінь, то значить над тым, яким способом етнічны і языковы группы ся перетворюють в національности. В общім ся знає о тісній звязаности міджі языком і націоналнов самоідентифікаціов. Тыж знаме, же народ або національность характеризують і субективны факторы – желаня быти членом конкретной группы людей, але тыж факторы обективны. Міджі обективныма факторами мусить быти зъявных веще сполочных знаків: сполочна теріторія (може, але не мусить быти, сполочный штат), язык, історічна традиція, етнографічны знакы і культурны цінности.¹ Хоць язык є лем єдным з обективных факторів, часто выступать як єден з найважнішых ідентифікачных знаків народа ці національности. Такый погляд пропонував і німецький філософ 18. стороча Йоган Готфрід Гердер, котрый поставив реторічний вопрос: „Ці має народ, окреме культурно недорозвинутый народ, штось дорожше, як язык своїх предків? В нїм жыє ціле ёго інтелектуалне богатство, традиція, історія, релігія і прінціпы жывота – саме ёго сердце і душа.“²

Зато не є ніч чудного в тім, же недавне русиньске народне возроджіння, яке ся зачало у звязи з революціями в році 1989, поставило як єдну з найосновнішых задач – кодифікацію літературного языка в кожій країні, де жыють Русины, і ёго акцептацію штатом, жебы наслідно го мож было завести до школьської сфери і до вышитых остатніх сфер общественног жывота. Докінця до року 1989 язык мав єдну з домінантных позицій

в роботі дакотрых русиньских діятелів. Іщі в середині 80-х років ХХ. ст. – коли то было тяжко, докінця з політичных причін і небезпечно – невелика група грекокатолицьких священників і лаїків у Словакії на челі з отцём духовным Франтішком Крайняком ся пустила до перекладу релігійных книжок до русиньского говорового языка.

Самособов, є много способів формованя літературного языка. Єдным з них є: выбрати уж ествуючий історічний язык і приспособити го сучасным потребам. Івріт в Ізраелі є найяснішым прикладом такого языкового возроджіння. Іншым приступом є основати літературный язык на говорівій бісіді. Тота говорова бісїда може быти діалектом, котрый ся находить в географічнім центрі зони, в якій жыють ей ужывателі, або діалектом, яким бісїдує найвеще людей, або амалгамом (*койне*) елементів розлічных діалектів даной лінгвістичной сфери. Самособов, все мусиме памятати на то, же теоретічны проблемы формованя літературного языка в конечнім наслідку детермінують особы без огляду на то, ці суть то професіональны лінгвісты, або нїт. А тот факт нас ставлять перед інакшій проблем, яким є – людський фактор. Язык як культурный яв є окреме проблематічний зато, бо, подля слов єдного ученог, є то „емоціонална тема“. Але кідь „язык належыть каждому... то веще людей чує, же має право мати властный погляд на нёго. А кідь тоты погляды не суть тождны, можуть ся розгоріти емоції. Споры ся можуть крутити як навколо найдрібнішых проблемів жываня, так і навколо грандіозных проблемів лінгвістичного планованя і освіти.“³

Обсяг

• ПгДр. Павел Роберт МАґОЧІЙ, ПгД.: *Кодіфікація русиньского языка очами історіка*
1. – 4. стор.

• Др. Іван БАНДУРІЧ: *Кодіфікація русиньского материньского языка: споминаня і скуточности*
4. – 6. стор.

• ПгДр. Кветослава КОПОРОВА: *Великий успіх про перспективу русиністики*
6. – 10. стор.

• ПгДр. Кветослава КОПОРОВА: *Годнотовы орьєстації універзітного професора*
10. – 12. стор.

• Мгр. Гавриіл БЕСКИД: *Церкви выходного обряду і їх вплив на культурный і народный живот карпатських Русинів в минулости*
13. – 15. стор.

• Владимир ПРОТИВНЯК: *Із засіданя Світової рады Русинів у Празі*
15. – 18. стор.

• Дана ДЕЦОВА: *Русиньска култура в Бырні*
18. стор.

• Валерій ПАДЯК: *Іван Гарайда – директор Русиньской академії наук, або: „Именем РСФСР – убить!“*
19. – 20. стор.

• о. ПгДр. Ґабрієл СЕКЕЛЬ, ПгД.: *Принос грекокатолицькой церкви до розвою церковного школства на Словеньску*
21. – 24. стор.

Як особа, яка слідовала і мала конкретну роль в русиньскім народнім возроджіню по році 1989, був єм тісно звязаний і з проблемами кодифікації языка. Дакотры з моїх споминів може будуть інтересны про сучасників.

Так на 1. Світовім конгресі Русинів, який був у Міджілабірцях, на Словакії, іщі в році 1991, выголосив єм, же „літературный язык мож створити тогды, кідь містна інтелігенція є достаточнo пересвідчена о тім, і кідь хоче тяжко робити жебы досягла ціль“.⁴ Першым кроком к тому было, же єм позвав дакілько русиньскых писателів і ученых на неофіціалну діскузію.⁵ На тій, дакус імпровізованій, стрічі ся зродила ідея – скликати шырше зобрания. Зато єм Василєви Туркови, який в тім часі був председом Світового конгресу Русинів і Русиньской оброды, запропонував скликати языковий конгрес (котрый сьме в тім часі назвали „робочій семінар“), на який бы пришли лінгвісты, писателі і журналісты з ушыткых країн, де жыють Русины, і діскутовали бы о далшых языковых планах. Тыж єм запропонував, жебы на конгресі было і пленарне засідання, на якім бы ся найвызначнішы лінгвісты і „проектанты“ языка поділили взаємно своїма думками о языку. Доказав єм пересвідчіти знамого у світі соціолінгвісту Джошуа Фішмана і шведьского славісту Свена Густавсона, як і „проектантів“ языка з Монака і Швейцарії взяти участь на першім конгресі. На жаль, не могли сьме тот конгрес zorganizовати в аулі тогдышней Універзіты Павла Йозефа Шафаріка в Пряшові, бо веджіня той інштитуції в тім часі было проти самой ідеї екзистенції русиньского языка як окремого. Также нашы засідання ся організовали в оддыховій зоні северно од Бардеєва – в Бардеєвских Купелях.⁶

Зато, же язык є барз „емоціононов темов“ і же Русины жыють принайменшм в чотырєх державах, як і зато, же лінгвісты – подобно як мно-

го ученых іншого заміряня – тяжко роблять компромісы, кідь суть пересвідчены, же владіють „науков доказанов“ правдов, бояв єм ся, же першый языковий конгрес ся скоро змінить на місто бесконечных звад і конфліктів. Наприклад зато, же найвеце носителів русиньского языка жыє на Підкарпатьскій Руси, они могли преферовати погляд, же якраз їх варіант языка мусить быти прятый за русиньскый штандарт, бо їх лексіка є „найчістїшов верзіов русиньского языка“ в порівнянню з „пословакізованым“ ці „сполонізованым“ варіантом русиньского языка, яким бісідують дале на запад.

Жебы не допустити такы, наїснї, емоціононны конфлікты, котры тяжко бы ся дали тогды рішати, рекомєндовав єм радше одложыти на пізніше ідею створїня єдиногo русиньского языка. Вгодніше было Русинів пересвідчіти, жебы наслідовали приклад іншого бездержавного європейского народа – подобоного як они, жыючого переважно в горах – Романшів і пожычіти собі їх способ формованя літературных штандартів. Зато єм на конгрес позвав одборника на романшский язык із Швейцарії. Наконєць романшский

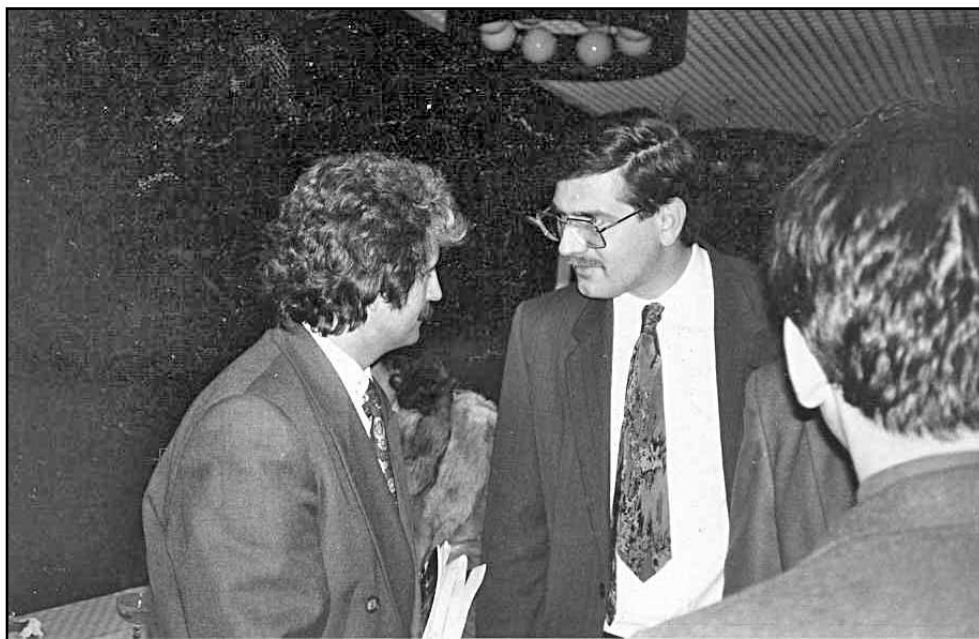
прінціп був прятый, то значить мали ся формовати окремы літературны штандарты про штири регіоны – про Русинів-Лемків, про словацкых Русинів, про підкарпатьскых Русинів і войводиньскых Русинів – а на їх основі пізніше ся мав формувати пятый варіант – *койне*, котре в будучности бы ся могло хосновати паралельно з штирєма варіантами як сполочна русиньска языкова норма.

Як знаме, „проектанты“ русиньского языка од року 1989 досправды выходили з романшского прінціпу. Русины в Словакії кодифіковали свій варіант в році 1995, Русины-Лемкы в Польщі – в р. 2000 а войводиньскы Русины уж дакілько десятков років скорше сформовали і розвинули свій літературный штандарт.⁷ Лем Русины на Підкарпатю не доказали завести свій штандарт, і хоць выдали тыж правопис і граматікы в році 1999 і в р. 2005, але никотра з них не зазнала шыршого вжываня.⁸

Створїня кодифікованого штандарту є єдна задача, а єго підпора і вжываня – друга. Суть принайменшм дві пути, як підпоровати і розвивати літературный язык. Єдна з них є дати язык до старостливости академії, членами котрой бы были вызначны писателі і учены. Тот при-

• Погляд на першый ряд участників святочного акту выголошіня кодифікації русиньского списовного языка на Словакії 27. януара 1995 в Братіславі: (другый справа) о. Франтішек Крайняк, (третій) проф. Павел Роберт Марочій а (четвертый) о. Мілан Хаутур. Фотка: А. З.

• На святочнім акті выголошіня кодифікації русиньского списовного языка на Словакїї взяли участь дакотры штатны і політичны діятелі. На фотці А. З. (зліва) тогдышній посланець словацкого парламенту, пізніше председа влады СР, Мікулаш Дзурінда в розговорі з Юдр. Петром Крайняком. Фотка: А. З.

ступ ся вживать в італійскім языку (*Accademia della Crusca*, 1582), французькім (*Académie française*, 1635), іспанськім (1713), шведськім (1786), мадярськім (1830), в іврїті (1953) і в інших языках. Друга путь не знає такой авторітної інституції, яков є академія. Намісто того, літературный штандарт заведе і підпорує якесь визначне видавательство. Англійський язык є, може, найяснішым прикладом такого приступу. І так штандарт про брітанський варіант англійського языка фактично завів основатель і редакчна рада словника, який выдало Выдавательство Оксфордської універзїты (*Oxford University Press*).⁹ Подобну роль про америчкый варіант англійського языка мав словник і інші языковы помічники, які опубліковало видавательство *Webster's* в США.¹⁰

Ситуація з русиньскым языком в тім аспекті іщі все не є ясна. Академії справила мусять мати підпору штатів або інших владных інституцій. Але похыбую, же мож бы было створити *Академію русиньского языка* як єдиний орган про розроблєваня і підпору русиньско-

го языка в штирєх, кідь не в шестєх, країнах. Теоретично є можливе, жебы русиньске видавательство, таке як Русин і Народны новинкы у Словакїї або Выдавательство В. Падыа в Україні досягло потрібну вагу, жебы функціонувати про русиньський язык так, як Выдавательство Оксфордської універзїты або *Webster's* функціонує про англійський язык. Але в практиці никотре русиньске видавательство не опубліковало словник або граматіку, котры бы, ходем на регіоналній уровни, досягли широкого узнаня і нима становлены норми бы были широко акцептованы.

І так, зістають високошкольскы інституції, як наприклад Педагогічна академія в Кракові про Лемків-Русинів, Пряшівска універзїта про Русинів у Словакїї і Новосадська універзїта про войводиных Русинів. Каждая з тых інституцій, ліпше повіджено, їх професіоналны робітницї, мають прямый контакт з розроблєванєм правописів і граматік, які ся стали основов про регіоналны літературны штандарты.

Наконець бы-м хотїв додати дакілько слов шпєцифічно к ситуації в Словакїї. На розділ од сучас-

ности, на зачатку 90-х років ХХ. ст, як єм уж споминав, у Словакїї не было ані єдної універзїты, яка бы была охотна помочи кодифікації русиньского языка, враховано Універзїты Павла Йозефа Шафаріка в Пряшові. Выходячі з реалной ситуації, культурно-общественна організація Русиньска оброда была згодна взяти участь у тім процесі. Може, сьте постерегли, же я **не повів**, же то была ініціатива той організації, і было то так. Фактично, роботу на кодифікації зробили двома учены – Василь Ябур і Юрій Панько за участи редакторів і сполупрацівників редакції Русин і Народны новинкы, які в тім часі ся номінально выдавали під покровительством Русиньской оброды. Кінцєм 1994 року, кідь было ясно, же перша етапа кодифікації ся завершила выданєм правопису і орфографічного словника, ініціатива зреалізувати офіціалну „церемонію“ кодифікації в януарі 1995 року в Братїславі – і, треба додати, грандіозным способом – вышла не од Русиньской оброды, але од „ініціативной групи“ трєх осіб, єднов з яких був і автор тых рядків.¹¹ Докінця і фінанції на братїславску церемонію в р. 1995 не были переважно од Русиньской оброды, а од спонзорів і сімпатизантів зо Северной Америки.¹²

Я підкрєслюю тоты деталы нелем зато, жебы очістити од перекручїнь історічну минулость, але і зато, жебы накрєслити план до будучности. Факт, же конкретна організація задекларовала кодифікацію языка як єдну зо своїх основных задач, іщі не дає тій організації апіорного права дїктовати – в якій формі тота кодифікація ся має реалізувати. За абсенції академії або престижного видавательства, видить ся логічным, же то мають быти язраз високошкольскы інституції, в данім припадї *Інститут русиньского языка і культуры Пряшівской універзїты*, який мусить взяти на себе функцію органу одповідного за розвой русиньского языка у Словакїї.

Але сучасно каждая така висо-

кошкольська інституція мусить ся займатися питанням практичного ефекту своєї роботи. Зато було б мудро рішення створити мовну комісію при інституті, членами котрою б були як учені (лінгвісти) з університету, так і люди з мімоуніверситетної сфери, які б пропонували зміни в існуючих нормах. Інакше поведжено, мовна комісія, о якій говорю, при університеті б функціонувала в ролі містної *Académie française* або, кидь хочете, *Académie ruthénoise*.

Я вірю, же дакотры з тих думок од заінтересованої і ділу кодифікації вірної странної особи ся придадуть тим, котры в сучасности суть одповідны або в будучности будуть одповідны за плекання і розвой існуючих чотырех штандартів русиньского літературного языка і будучого койне.

1 Детайлы о формованню народів в общім, попозерай дискусію у МАГОЧІЙ, П. Р.: *Історія України*. Київ 2007, с. 306-309.

2 HERDER, J. G.: *Gespräch nach dem Tode des Kaisers Josephs II*, в його *Werke*, том VII: *Briefe zur Beförderung der Humanität*, No. 10, Frankfurt am Main 1991, с. 65.

3 CRYSTAL, D.: *The Cambridge Encyclope-*

dia of Language. Cambridge 1987, с. 2.

4 МАГОЧІЙ, П. Р.: „Я русин был, есмь и буду...“: *выступы на Світових конгресах Русинів*. Ужгород, 2005, с. 9.

5 Стріча была в домі о. Франтішка Крайняка. Окрем него і мене там были Олена Дуць-Файфер і Петро Трохановський з Польщі і Володимир Фединишинець і Іван Петровіч з України.

6 Детайлы Першого міжнародного конгресу русиньского языка і текст резолюції з 12 пунктами поз. в MAGOCSI, P. R. and FISHMAN, J.: *Scholarly Seminar on the Codification of the Rusyn Language*, в *International Journal of the Sociology of Language*, № 104, Berlin and New York, 1966, с. 119-125.

7 Штандарт русиньского языка в Словакиї є заложений на выданню: ЯБУР, В.: *Правила русиньского правопису*. Пряшів, 1994, і його доповнень і переробень верзії: ЯБУР, В. і ПЛІШКОВА, А.: *Русиньскый язык у зеркалі новых правил*. Пряшів, 2005. Штандарт русиньского літературного языка в Польску є заложений на: ФОНТАНСКИЙ, Г. і ХОМЯК, М.: *Граматика лемківского языка*. Katowice, 2000; перевыдане Warszawa, 2004. Штандарт языка Русинів Сербії і Хорватії є заложений на: КОЧИШ, М. М.: *Правопис руского языка*. Нови Сад, 1971 і РАМАЧ, Ю.: *Граматика руского языка*. Београд, 2002.

8 КЕРЧА, І. і ПОПОВИЧ, С.: *Материньскый язык: писемниця русиньского языка*. Мукачеве, 1999, і двоязычне выдання: СИДОР, Д.: *Граматика русиньского языка/ Grammar of the Rusyn Language*. Ужгород, 2005.

9 *The Oxford English Dictionary* (425 000

слов), який ся перевыдавав много раз од 1933 року, є заложений на роботі під редакцій Джеймса Мурера (James Murray), 125 звязків котрою вышло в роках 1884 – 1928.

10 Сучасный штандарт є даний словником *Webster's New Dictionary of the English Language* (450 000 слов), який выдав у р. 1971 Г. С. Меріам (G. S. Merriam Company) в Спрінгфілді, штаті Месечусетс, США. Є восьмым у серії выдань, які ся зачинають од выдання словника Ноя Вебстера (Noah Webster) *American Dictionary of the English Language* (1828).

11 Повна концептуалізація і планованя братіславской церемонії было выслідком дискусії між мнов, Василем Ябуром і Александром Зозуляком, яка ся зреалізовала почас недовогого пудованя автом з Пряшова до Кошиць в октобрі р. 1994.

12 *Карпаторусиньскый научный центр* фінанчно поміг *Русиньскій оброді* сумов 1000 америцьких долларів (в тім часі 30 000 словенських корун), на організованя єдноднєвой научной конференції почас братіславской церемонії. Пізніше тот америцька научна інституція фінанчно підпорила братіславську акцію і організовала через Выдавательства Колумбійской універзити выдання двоязычного англійсько-словацького зборника з вступным словом визначного російского слависти Нікіти І. Толстого: *A New Slavic Language Is Born: The Rusyn Literary Language in Slovakia/ Zrodil sa nový slovenský jazyk: Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku*, edited by Paul Robert Magocsi, New York, 1996.

Др. Іван БАНДУРІЧ, Бардеєв

Кодифікація русиньского материньского языка: спомины і факты

У звязи з 15. роковинами кодифікації материньского русиньского языка в януарі того року в русиньских новинках як ай в русиньскім высыланю Словацького радія ся много пописало а поговорило. Єднозначно ся конштатовало, же день 27. януар 1995, коли была святочно выголошена кодифікація русиньского языка на Словакиї, був у історії Русинів на Словакиї єдным з найвызначніших історичных моментів в русиньскім народнім возроджіню.

Алт выголошіня кодифікації русиньского языка на Словакиї був кулмінацій:

1. Приправы одборных публікацій, яку вели доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н., і доц. ПгДр. Юрій Панько, к. н.,

2. Організаційной приправы самотного славностного акту, котра была організована Николаєм Ляшом, Александром Зозуляком, Ярославом Сисаком і Іваном Бандуріком.

Координачный выбор Русиньской оброды на Словенську іщі в часі, коли председом організації був Василь Турок, уж давніше перед роком 1995, ся інтересовав – яким способом зреалізувати кодифікацію русиньского языка. Задача зробити вшиткы работы к тому потрібны в духу першого Сейму Русиньской оброды, котрый був у Міджілабірцях 17. новембра 1990, не была легка. Треба реално позерати на ситуацію в часі заложіння Русиньской оброды у нас. Не мали сьме грошей а не мали сьме ани достаток людей, котры бы ся могли нашій проблематіці жертвовати так, як ся жертвовала група інтелектуалів-Русинів, котры собі усвідомлювали свої повинности перед Русинами на Словакиї – вернути їм тоты народны атрибуты, котры нам взяла насилна українізація по другій світовій войні. На початку работы КВ Русиньской оброды задачі были дуже великы ай зато, бо в недемократичнім процесі насилной українізації

поукраїнізоване было вшитко, што перед роком 1945 было русинське. Треба повісти, же найвеце позитивний перерод настав у дакотрых редакторів *Нового життя*, котры собі усвідомили, же їх походжіня є русинське і рік по заложіню Русиньской оброды зачали активну роботу на хосен Русинів. В тім часі велику роботу зробив Александер Зозуляк. Шкода, же сьме не доказали „переробити“ тоту інтелігенцію, котра ся переорьєнтовала на народность словенську а дакотры ся стали неутралныма. Чекають на вгодный час? Доколи? Представивость Русиньской оброды і уж екзистуючих членів была така, же вшиткы Русины, бывшы нучены Українцї, ся стануть нелем членами Русиньской оброды, але же будуть активныма носителями русиньских традицій, звиків, обычаїв. Перероджіня наших Русинів не было од зачатку р. 1990 таке, яке было желаня функціонерів РОС. Процес ся розбіговав помалы а теперь ситуація є така, же в 92 селах кількість Русинів перевищує 20 %, а зостало лем 6 русиньских сел, в котрых є над 20% людей української орьєнтації.

Проблематиков одборной приправы на кодифікацію ся занимали авторы многих статей в наших періодичных виданях і в кошіцькім радію, зато тоту часть выхавлю зо своїх споминів. Але хочу спомянути факт, же в створенім Інштитуті русиньского языка і культуры при РОС в Пряшові єго робітници Василь Ябур, Юрій Панько а Наташа Богданова свої задачі дуже добрі і сумлінно повнили а приправили за сполучасти інших авторів одборны публікації, котры послужили як основа на выголошіня кодифікації языка. Подякованя належить членам КВ РОС, котры мають заслугу на створіню інштитуту.

Історія нам указує снагы многих представителів русиньского двиганя уж в 19. сторочу мати ґраматіку русиньского языка. В тім часі было веце концепцій, але не было єдноты міджі авторами і так выслідкы їх работы не были завершены так, як 27. януара 1995.

Приправа на кодифікацію была тяжка. Не мали сьме скусености. Навыше, было треба мати одборны посудкы кодифікачных приручників, найліпше од реномованых авторів, за што ся наконець взяли словеньскы і іншы лінгвісты, як проф. Др. Ян Горецкі, др. н., з Языкового уставу Л. Штура, проф. Др. ґаб. Генрік Фонтаньскі з Польска, доц. Др. Михал Міклуш, к. н. зо Словенска і ін., а тыж потребны были доказы о тім, же наш язык жыє, а то праві выповнив новозроджений інштитут. Став єм ся участником дискусій нелем на МК СР, але ай з веджінем Матїці словенської в Братїславі а всягды сьме терпезливо просили і жадали підпорити акт кодифікації русиньского языка. Проблемы настали ай в тім, же РОС не мала грошы а в р. 1995 наш учет був заблокований. Контроля господарїня нашої організації была правдоподобно зінсценована зо стороны тых, котры не хотїли, абы наш язык був кодифікований. Ай така „поміч“ пришла. Треба видіти ай факт, же проти кодифікації выступали функціонері СРУС, українскы новинкы а неґатівну роль грало ай українське высиланя СРО з Пряшова. Дакотры із тых людей ай дотеперь не акцептують кодифікацію русиньского языка а самотный

акт поважують лем за політичну акцію. Така позиція є несправна ай зато, бо кодифікація русиньского языка, окрем іншого, мала велике значіня в процесі далшого возроджованя Русинів і захованя русиньской культуры, котра была заслугов функціонерів КСУТ, як ай їх наслідной організації СРУС, нам Русинам насилно однята. Дакотры представителі СРУС-у ай теперь не решпектують право Русинів мати свою народну ідентіту і слободу выберу народности, котру каждому ґарантує Устава СР і міджінародны документи ратіфікованы нашим парламентом. Русиньску культуру ай теперь собі функціонері СРУС-у привластнюють а поважують єй за українську, а роблять так проти волі Русинів на Словакії.

Уж ся не памятам на точный день, але памятам, же в децембрі 1994 без скликаня сьме ся зышли на Словенській уліці в Пряшові в зоставі Н. Ляш, А. Зозуляк, Я. Сисак а І. Бандуріч і на тій стрічі сьме оцінєвали ситуацію в русиньскім русі. Конштатовали сьме, же суть великы тискы од функціонерів СРУС-у, прясівских „українських науковців“, українських масмедій проти тому, жебы Русины мали узаконений свій русиньский язык. Дакотры з рядів української орьєнтації дуже критізовали ай одборный семінар з року 1992 у Бардеєвских Купелях (Николай Мушинка). Мушу повісти правду, же была робений великий лобінґ ай на штатных інституціях СР в такім дусі, же мы Русины сьме Українці і не треба нам кодифіковати русиньский язык. Функціонері СРУС-у, на другій стороні, нам помогли в тім, же коли просажовали, же не може быти самостатна русиньска редакція в Словенскім радію, не можуть быти написы на таблічках в селах в русиньскім языку, не можуть русиньскы новинкы діставати грошы на свою роботу, не можуть ся выдавати русиньскы книжки, не можуть быти школы русиньскы, а то зато, бо не мали сьме узаконений русиньский літературный язык. Наслідком такой аргументації нам Русинам сперали ай узнання русиньской народностной меншины за самостатну, наконець нам стяжовали реалізовати резолюцію першого сейму РОС.

По аналізі даной ситуації, уведжена ґрупа членів Русиньской оброды сьме ся дефінітівно рішыли кодифіковати русиньский язык на день 27. януара 1995 ай за ситуації, же Русиньска оброда в тім часі не мала ниякы грошы. З боку уведженої ґрупы членів РОС было то некомпромісне рішіня і особна одповідность нелем за докінчїня приправных работ, але ай за ситуацію, коли сьме ішли до акцій без грошей РОС. Я сам высловив на стрічі таку думку, же кідь не суть грошы, маєме свої вкладны книжки, вшиткы четверо заплатиме вшиткы выдавкы з тим, же по часі ся нам може вернуть. Ситуація была тяжка. Окрем одборной приправы самотного славностного програму дня, спрацованя Декларації з выголошіня кодифікації русиньского языка, было треба обіднати автобус з Пряшова до Братїславы, уквартелєваня, культурный програм а главно стравованя на два дні. Была то нелегка задача, але ай одповідность і жертвенность членів ґрупы. Часу сьме мали мало. Цїла тярха была на нас штирєх. Конкретный план і день кодифікації не був проїднаний на КВ РОС

з причини короткого часу а членове ся о тім дізнали аж з позванки. Членове групи собі помагали ай тым, же нам Театер А. Духновіча дав к діспозиції авто, нашли сьме свої грошы на укваретлёваня в часі приправи на кодифікацію, т. з. не были то грошы РОС.

Пінязі не приходили з Міністерства културы СР ани по кодифікації а так дакотры фактуры были заплачены з великим одступом по кодифікації. Мушу похвалити за велику поміч пана ЮДр. Николая Онуфряка, котрый був директором високошкольских інтернатів у Братіславі і створив нам добры условія нелем про самотный славностный день выголошіня кодифікації, але забезпечив нам укваретлёваня і страву а почекав довгы місяці, покы сьме могли заплатити фактуры.

На самотный славностный день нігда не забуду і не забуду ани на славностный вечур в інтернаті Млада Гарда, де сьме уж без страху могли спокійно ославити великий успіх. Я сам мав велику одповідність в день кодифікації як главный газда і контролёвав ем вшитых, котры приходили до салы. Пустив ем лем позваных а тыж знамых професорів російского языка, котры учили в

Братіславі. Нежаданы особы не были пущены, головно не дістали ся там тоты, котры не были к нам Русинам прихылны.

Што ся тыкать участи на славностнім выголошіню, лем з Пряшівского края было нас около 60, а з Братіславы далших, одгадую, 60 гостів і заступців штатных орг'анів і одборных інституцій як ай высоких школ. Радость сьме мали нелем мы із Русиньской оброды, але радость проявлёвали ай гості. Радость Пряшівчанів было видно ай в автобусі з Братіславы до Пряшова, коли ани една минута не была тиха, але сьме дискутовали і співали за цілов дорогов. Были сьме щастны з великого історічного выслідку работы вшитых Русинів, котры ся своєв работов поділяли на славностнім выголошіню кодифікації русиньского языка. **Каждый з нас собі заслужит велике ПОДЯКОВАНЯ од Русинів Словакії. Храньме нашы успіхы досягнуты по році 1989 а не довольме никому, абы їх дегонестовав. Платять ай теперь слова з початків народного возроджіня Русинів: РУСИНЫ, СХОПТЕ СЯ!**

Великий успіх про перспективу русиністики

25. марец 2010 ся став визначным днём нелем про директорку Інституту русиньского языка і културы Пряшівской універзیتی в Пряшові – ПгДр. Анну ПЛІШКОВУ, ПгД., але і про перспективу русиністики на Словакії, бо в тот день на Філозофічній факулті Універзیتی Коменьского у Братіславі як перша на Словеньску ся габілітовала на доцентку в одборі славянськы языкы і літературы із замірянём на русиньский язык. Ёй габілітачнов работов была монографія „Language and National Identity: Rusyns South of Carpathians“ [Язык і народна ідентіта: южнокарпатськы Русины] (New York : Columbia University Press, 2009, 230 с.) в перекладі проф. Др. Патріції Крафчік і з біо-бібліографічным вступом проф. Др. Павла Роберта Магочія, з якого выбераме дакотры інформації зо жывота і творчости А. Плішковой.

А. Плішкова ся народила **27. юна 1964** в сниньскім шпыталю, в тім часі в Гуменьскім окресі, в сучасности є то окрес Снина Словацкой републікы. Ціле єй дїтинство і роки аж до скінчіння середнєшкольских штудій были тісно звязаны з родным селом єй предків з няньковой стороны – зо селом **Пыхні**, од Снины оддаленім лем шість кілометрів. Етнографічна теріторія обидвох споминаных окресів – Снины і Гуменного – як і ціла часть северовыходного Земпліна, в яких

ся находят, є знама високов концентрацій выходославянського несловацького жытельства. Про рядовых членів того етніка, враховано єй родину в животній етапі звязаній з Пыхнями, їх конкретна народна ідентіта з розлічных причін нігда не была темов дня. Хохь дідо, баба, отець, мама передали єй і братови дідовизну найхарактерістичнішу про тото етнікум – **бісїду**, но не шпєціфіковали, яка то є бісїда. Дома часом, главно од діда і бабы, чули о „**руській**“ бісї-

ді, о „**руських**“ **буквах**, „**руських**“ **школах**, „**руських**“ **людєх**, „**руській**“ **вірі**, но за границями єй села, кідь по скінчіню пятой класы Основной школы в Пыхнях до шестой класы стала ходити до недалекой Снины, тогды іщі переважно заселеной западославянським сотацьким жытельством, од сниньских школярів на свою адресу і на адресу сокласників часто чула, же суть „**Rusnáci**“. Тота назва сільским несотацьким дїтєм, пришовшым до чужого мість-

ского середовища з іншаков бісідов, припадало як штось меншеціхнне. Навчаючі ся в самостатній малій „українській 6. Д класі“, де ходило 14 Пыхончан, наперед в сусідстві великой, понад 30-містной словацькой класы „6. Б“, через яку требало переходити до „української“ мінікласы, а од шестой по восьму класу навчаючі ся в просторово цалком оддаленых класах од словацькых, в части школы, яку хтось адекватно назвав „Камчатка“, перешло пару школьских років, якы ся про ню стали **першов визначнов конфронтаціов з вопросом народной ідентичности** так ей властной, як і цілого етніка.

Продовжуюче середнєшкільске навчання в українській класі сниньской гімназії навонок автоматічно могло евоковати ей етнічну приналежность або ходем зачатый процес ей формованя. Но кідьже ку конкретній народній ідентичности ї нихто цілено не виховлєвав, внаслідку дакотрых індіцій зо середнєшкільского середовища, якы она і ей сокласници регістроували способом адекватным віку – напр. чом в словацькых класах гімназії была значна часть студентів несловацького роду, чом учитель українського языка і літературы свідомо неговав середнєшкільскы учебники довезены з України, якы сам охарактерізовав як „надміру тяжкы про них“, і чом намісто того їм давав інформації **зрозумілым языком**, росшырены о „містных“ писателів і інтелектуалів, о котрых в українських учебниках не было ани рядка, і под. – мусили зачати дакотры вопросы у звязи з **народнов ідентичностєв містного жытельства** собі ставляти, і хоць одповіді на них не приходили.

Днесь уж знать, же одповіді на даны вопросы не суть нияк раз просты, а высвітляти їх молодым людєм в школьскім віці не є все легке діло. Зато ся переважно тактично обходили і радше ся дотри-

мовала офіціална лінія, яка час од часу заходила до абсурдностей. Ліпше собі їх зачала усвідомлєвати як студентка высокої школы – Універзіты Павла Йозефа Шафаріка в Кошіцях, Філософічної факулты в Пряшові, де в роках

• Директорка Інституту русиньского языка і културы Пряшівской універзіты в Пряшові – доц. ПгДр. Анна Плїшкова, ПгД. Фотка: А. З.

1982 – 1987 штудувала в рамках штудійного одбору учительство общоосвітных предметів комбінацію український язык і література – словацький язык і література. Як високошколаці, по першыраз были прямо конфронтованы з іншов, „твердшов“ сторонов практикованя української народной ідентичности в бывшій Чехословацькій республіці: інформація з імператівнов конотаціов, яка ей застигла такой у першых семестрах штудія, звучала, же **„каждый студент украинского языка мав бы мати в легітімації записану украинску народность“**. Засяг до приватных сфер дакотрых студентів, а тым властно і їх родічів, якы на основі властного рішіня дали записати своїй дітині при народжіню народность такую, а не інакшу, її і ей сокласників надкусили, же мали право запохыбовати, ці є вшытко впорядку з етаблованєм українсь-

ской ідентичности в тогдышній Чехословації. Наісто, нелем она дома задавала дакотры вопросы родічам або старым родічам на тему народной ідентичности містного жытельства. Одповідь бабы ся ей запамятала доднесь: **„У нас до кінця другой світової войны о Украинцях не было чути. Быв ту єден учитель Шпілька, котрый утік з Росії іщі по [октобровій] революції, і гварив сі, же він Українець. А пак сьме знали лем за бандероуців...“**

На высокої школі учили їх український язык і літературу з єдного боку Українці-емігранты а з другого боку домашні українсты, вдяка котрым она і ей сокласници дістали найліпшы основы з **„діалектології українського языка“**, што в днешній термінології бы сьме могли назвати – з **русиньского языка**. Ведь найвеце тем в рамках каждорічного штудентьского научного діятельства (ŠVOČ – študentská vedeckodoborná činnosť) або діпломовых работ з українського языка было задаваных і спрацованых з конфронтаційной діалектології (українсько – словацькой). І она была єдным зо студентів, якого діалектологія заінтересовала до такой міры, же почас штудія каждорічно выступала на конференціях „ŠVOČ“ – цілоуніверзітних і цілословенських, і ей перша важніша робота з діалектології – діпломова робота (1987) – была на тему **словотворіня в „українських“ діалектах в порінаню з українським літературным языком і словацьким языком**. Дана тема ю привела к практичному познаваню шпецифічных знаків несловацькых говорів Земпліна, Маковіці, Шаріша і Спіша, што ся ей пізніше придало, бо якраз тоты знання могла найвеце схосновати в практиці.

Ей практичний жывот по скінчіню високошкільских штудій був нецілы три roky (1987 – 1990)

зв'язаний з редакціо́в українського тижденника в Пряшові „Нове життя“, де дістала роботу редакторки. Тот недовгий час в редакції ся про ню став найбівшов і про ей далшый живот найвызначнішов школов живота. Частый контакт з людьми, переважно по селах северовыходной Словакії, ей понукнув можность нелем на здобывання інформацій о їх каждоденнім животі, але тыж о їх **поглядах на вопросы народностного характера**, якы ся в такій натуралній подобі не дали в тім часі вычитати з ниякой літературы. Роспор міджі офіціалнов ліній штату, преферуючов українську ідентичность, і реалнов сітуаціо́в містного жытельства, лем в малій мірі акцептуючого тоту лінію і все у бівшій мірі прихыляючого ся к словацькій народній ідентичности, не мож было не видіти і не глядати причіны. Одрповідєв на них був 17. новембер 1989 року і наслідна тзв. *ніжна революція*, в якій ай Русины в Чехословакії ся зачали активізовати за свої етнічны права, в першім ряді за обновліня народности „Русин“ і ей рівноправный статус з іншыма народностями в штаті, за право на хоснованя свого материнського языка в публікаціях, медіях, школах, театрі, церькви і в іншых інституціях, за право на штатну підпору розвоя свого культурно-народностного живота, і т. д. „Голос Русинів“ зразу нашов своє місце і на двох сторінках українського тижденника „Нове життя“, приправов котрых была повірена праві А. Плїшкова. Пестрость русинських діалектів на сторінках *Голосу Русинів* сігналізувала **неминучость процесу формованя языковой нормы а в будучности може і кодифікації русинського языка**.

Од юна року 1991 ей животна путь была уж офіціално зв'язана з русинством: сім років (1991 – 1998) в ролі редакторки і заступкыні шефредактора русинської Редакції Русин і Народны

новинкы у Пряшові, десять років (од септембра р. 1998 – дондесь) в ролі аістенткы і одборной аістенткы Одділіня русинського языка і културы, наперед Інштитуту народностных штудій і чужіх языків Пряшівской універзіты в Пряшові (1998 – 2006), пізніше Інштитуту регіональных і народностных штудій ПУ (2006 – фебруар 2008), а од 1. марца 2008 **самостатного Інштитуту русинського языка і**

языка про середні школы (2002 – 2005, 2007), якы в роках 1999 – 2003 выдала *Русиньска оброда на Словенську* а в роках 2004 – 2005 *Русин і Народны новинкы* в Пряшові;

– в участи на научных проектах домашніх і заграничных высокошкільських інштитуцій: а) Опольской універзіты – Інштитуту польской філології в Ополье (Польско) під назвов „*Współczesne przemiany*

• 31. марца 2010 був у засіданні Ректорату Пряшівской універзіты в Пряшові 7. семінар карпаторусиністики, на якім главны рефераты прочітали: (зліва) доц. ПгДр. А. Плїшкова, ПгД., доц. ПгДр. В. Ябур, к. н., і Мгр. А. Зозуляк. Сімболічным дарунком к 15. роковинам кодифікації русинського языка є першый габілітований доцент про русинський язык на Словакії, яким ся стала А. Плїшкова. Фотка: П. Крайняк, мол.

културы ПУ, якого од 12. юна 2008 ся стала директорков.

Цїлый тот час у ей діятельстві на русиньскім полю доміновала робота над языком, ці то як редакторки русинських періодік, ці як членкы регіональной або інтерегіональной языковой комісії, яка кулміновала:

– в колективнім, респ. сполуавторьскім, виданю двох орфографічных словників русинського языка (1994, 2007),

– у языковій редакції учебників русинського языка і літературы про основны школы і в сполуавторстві учебників русинського

języków słowiańskich“ (1999 – 2002), выслідком якого была научна монографія „*Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык*“ (2004, 2007) з граматічным описом языковых ровин і описом соціолінгвістичных функцій русинського языка; б) проекту штатного програму выскуму і вывоя Сполоченьсконаучного інштитуту Словенської академії наук в Кошицях під назвов „*Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie spoločnosti*“ (2003 – 2005), выслідком якого був комплекс выскумных справ, враховано справы о русинській народностній

меншынї з акцентаціов на проблематику соціолінгвістичних функцій русинського языка на Словенську;

– у стажованю на Торонтській універзиті в Канаді (септембер – децембер р. 2002) в рамках Штіпендії про русиньскы штудії Штефана Чепы, де в найбівшій карпаторусиністичній бібліотеці історіка, професора Павла Роберта Маґочія могла штудувати етнічно-языковы процеси русинського етніка в регіоні Карпат;

– у випрацованю **дїзертачной роботи на тему Списовный язык карпатських Русинів: проблеми становління, кодифікації, акцептації і сфер функціонування і єї обгаїню в Славістичнім інштитуті Я. Станіслава Словенської академії наук в Братіславі (2006)** – під веджінєм універзитного професора, ПгДр. Яна Дорулі, др. н., в тім часі директора інштитуту.

Попри інтересі о русинський язык, в першім ряді о соціолінгвістичны аспекти єго функціонування, не менше визначнов сферов єї ангажованя є школьска сфера. В ній акцент кладе в першім ряді на роботу зо студентами середніх школ і з родічами школярів основных школ, а то формов презентацных акцій з цілєм **росшыріня кількості школ з навчалным языком русиньскым (s vyučovacím jazykom rusínskym) і з навчанєм русинського языка (s vyučováním rusínskeho jazyka), як і з цілєм наростаня кількості студентів русинського языка на Пряшівській універзиті** (проект *День отвореных дверей на Пряшівській універзиті*). Єї заміром і до будучности є сістематічно **пропаґовати русинський язык, а через нєго і карпаторусиністику як молоду научну дісціпліну так дома, в карпатській просторі, як і мімо нєго.** З тым цілєм планує ведно з колективом інштитуту зачати каждорічно **орґанізовати міджінародну Літню школу русинського языка і културы** споєну з презентаціов основных атрибутів русиньской

народной ідентічности, научны семінарї з розлічных сфер карпаторусиністики (язык, література, історія і т. д.), приправлєвати властны научны проєкты до домашніх грантовых агентур і вступати до таких же проєктів іншых субєктів і розвивати кооперацію міджі високошкольскыма інштитуціями заміряныма на русиністику в окремых країнах. Про перспективу високошкольської русиністики поважує за хосенне приправити сполочный високошкольський штудійный програм з партіципаціов вшиткых інштитуцій, на котрых ся в сучасности пестує русиністика.

Роботы доц. ПгДр. Анны Плішковой, ПгД. з карпаторусиньсков тематіков

1. Муза спід Карпат (Зборник поезії Русинів на Словенську од 16. до 20. ст.). Ед. А. Плішкова. Пряшів: Русиньска оброда, 1996.

2. Тернєва ружа (зборник русиньской народной поезії). Ед. А. Плішкова. Пряшів: Русиньска оброда, 2002.

3. Поетічна творчість Русинів Пряшівського регіону. In *Русиньскы / руски писні*. Выбрала Наталія Дудаш. Нови Сад: НВУ Руске слово, 1997, с. 59-68.

4. Rusínsky jazyk na Slovensku: náčrt vývoja a súčasné problémy. Prešov: MPC, 2007, 116 с.

5. Ябур В. – Плішкова, А.: II. Літературный язык. Пряшівска Русь. In MAGOCSI, P. R. (Redaktor naukowy): *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русиньский язык.* Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2004, с. 145-209, додрук із змінами, 2007, с. 147-209.

6. III. Соціолінгвістичный аспект. Пряшівска Русь.. In MAGOCSI, P. R. (Redaktor naukowy): *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русиньский язык.* Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2004, с. 319-345,

додрук із змінами, 2007, с. 331-348.

7. Practical Spheres of the Rusyn Language in Slovakia. In *Studia Slavica Hungarica*, 53/1, Budapest: Akadémia Kiadó, 2008, с. 95-115.

8. Rusínsky jazyk na Slovensku po roku 1989. In *Ethnologia Actualis Slovaca. Revue pre výskum kultúr etnických spoločenstiev*. Ed. M. Kaľavský – M. Priečko. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, ч. 5, 2004, с. 111-118.

9. K niektorým aspektom používania rusínskeho spisovného jazyka vo vzdelávacom systéme Slovenskej republiky. In *LELKES G. – TÓTH, K.: Národnostné a etnické menšiny na Slovensku 2006*. Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšín, 2007, с. 99-111.

10. The Language of Slovakia's Rusyns in Religion and Education. In HORBAL, B. – KRAFCIK, P. A. – RUSINKO, E.: *Carpatho-Rusyns and The Neighbors. Essays in Honor of Paul Robert Magocsi*. Eastern Christian Publications, Fairfax, VA, 2006, с. 349-365.

11. Rusínsky jazyk na Slovensku po roku 1989. In ŠUTAJ, Š. (Ed.): *Národy a národnosti. Stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy*. Prešov: Universum, 2004, с. 198-203.

12. Rusíni na Slovensku po roku 1989. In ŠUTAJ, Š. (Ed.): *Národnostná politika na Slovensku po roku 1989*. Prešov: Universum, 2005, с. 127-133.

13. Jazyk a školstvo Rusínov v transformujúcej sa spoločnosti. In ŠUTAJ, Š. (Ed.): *Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti*. Prešov: Universum, 2005, с. 219-226.

14. Pliškova, A. (Ed.): Rusínska kultúra a školstvo po roku 1989. (Zborník vedeckých a vedeckopopulárnych príspevkov I.). Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2008, 264 с.

15. Плішкова, А. (Ед.): Русиньський язык міджі двома контре-

сами. (Зборник рефератів з III. Меджінародного конгресу русинського языка, Краків, 13. – 16. 9. 2007). Пряшів : Світовий конгрес Русинів, Інститут русинського языка і культури Пряшівської універзیتی в Пряшові, 2008, 240 с.

16. Плїшкова, А.: *Русинський язык на Словенську (Короткий нарис історії і сучасности)*. Пряшів : Світовий конгрес Русинів, 2008, 204 с.

17. Plishkova, A.: *Language and National identity: Rusyns South of Carpathians*. New York : Columbia University Press, 2009, 230 с.

УЧЕБНИКИ:

18. Ябур, В. – Плїшкова, А.: *Русинський язык про 1. класу середніх школ із навчанєм русинського языка (часть Слово-*

творїня і Штілістіка). Пряшів : Русинська оброда, 2002.

19. Ябур, В. – Плїшкова, А.: *Русинський язык про 2. класу середніх школ із навчанєм русинського языка (часть Пунктуація і Штілістіка)*. Пряшів : Русинська оброда, 2003.

20. Ябур, В. – Плїшкова, А.: *Русинський язык про 3. класу середніх школ із навчанєм русинського языка (часть Штілістіка)*.

Пряшів: Русин і Народны новинки, 2004.

21. Ябур, В. – Плїшкова, А.: *Русинський язык про 4. класу середніх школ із навчанєм русинського языка (часть Штілістіка, Словотворїня і Згорнутя знань)*. Пряшів : Русин і Народны новинки, 2005, с. 20-71.

22. Ябур, В. – Плїшкова, А.: *Русинський язык про 1. – 4. класы*

середніх школ із навчалным языком русинським і з навчанєм русинського языка (часть Слово-творїня, Интерпункція, Штілістіка, Згорнутя знань). Пряшів : Русин і Народны новинки, 2007.

23. Ябур, В. – Плїшкова, А.: *Русинський язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчанєм русинського языка*. Пряшів : Русин і Народны новинки, 2005.

24. Ябур, В. – Плїшкова, А. – Коврова, К.: *Русинська лексіка на основі змін у правилах русинського языка*. Пряшів : Русин і Народны новинки, 2007.

25. Ябур, В. – Плїшкова, А.: *Сучасный русинський списовный язык (Высокошкольський учебник)*. Пряшів : Пряшівська універзита в Пряшові, Інститут русинського языка і культури, 2009. ■

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, Інститут русинського языка і культури Пряшівської універзیتی у Пряшові

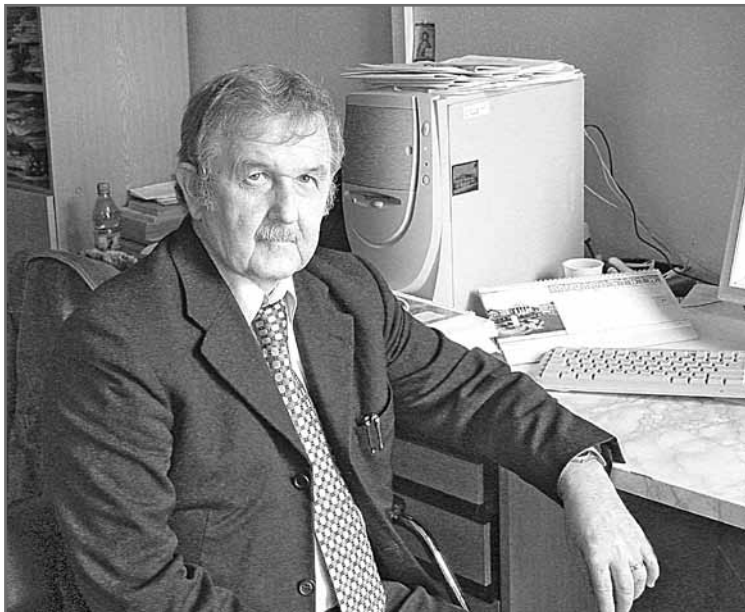
Годнотовы орьєтації універзїтного професора

Народно-еманціпачный процес Русинів по новембровій революції 1989, як і далшы роки, протягом котрых ся народностна меншына, одсуджена на заник, вшыткыма силами дожадовала навернутя своєї ідентіты, достойности, слободной етнічної самоідентіфікації, принесли до жывота Русинів новы особности, котры ся в меншій ці векшій мірі ангажовали у возроднім процесі. Окрем многих знамых, котры у возроднім русі брали пряму активну участь, на бік Русинів, за їх правду ся поставили і членове той народности, котры робили в розлічных сферах жывота, но ідея русинства їм не была легковажна. Єднов з таких особностей є універзїтний професор, ПгДр. Осиф СПКО, ПгД.

Наш юбілант ся народив 14. фебруара 1950 в селі Камюнка, окрес Стара Любовня. Ту выходив і основну девятьрічну школу, по скінчіню котрой наступив на Середню общоосвітну школу (бывшу есвеешку) в Старій Любовні. Як талантований штудент по

матурі наступив на Філозофічну факулту УПІШ у Пряшові, де выштудовав апробацію російський язык – історія, наслідно продовжовав штудії на Кубаньскій штатній універзїті в Краснодарі. По скінчіню універзїтних штудій наступив як середнєшкольський професор на гімназію П. Й. Шафаріка до Рожнявы, де окрем педагогічных повинностей продовжовав у підвышованю своєї кваліфікації – в році 1986 здобыв титул „доктор філософії“ (ПгДр). В році 1987 Педагогічна факулта – катедра російського языка і літературы выголосила конкурз на місце високошкольського учителя, на котрый ся Осиф Сіпко приголосив і по єго успішнім абсолвованю ся єго жылот споїв з містом Пряшів і єго універзїтов. В роках 1989 – 1994 був докторандом московского Інституту А. С. Пушкіна, де докінчів дїзератачну роботу і здобыв титул „кандідат наук“, в році 2000 ся габілітовав на доцента, наслідно, в році 2004 перебрав з рук президента републіки діплом універзїтного професора про од-

бор славістика – славянські мови. В Пряшові поступно з двох катедер русистики виникла одна – на філософський факультет і професор Сіпка став її керівником. Пізніше, трансформація цієї катедри на Інститут русистики, україністики і славистики придала функцію директора інституту. В сучасності є продеканом по науковій діяльності на ФФ ПУ. Професор Сіпка є надзвичайно плідним автором наукових публікацій – написав їх понад 140, видав шість монографій. Його спеціалізація є синтаксис російської мови і конфронтаційна діяльність словенсько-російських перекладів на культурологічній основі. Часто виступає

• Продекан по науці і докторантський штудій на Філософський факультет Пряшівської університету в Пряшові, наш шістьдесятирічний ювілянт – проф. П. Осіф Сіпка, П.Д., редактор з Кам'янки.

на наукових конференціях не тільки на Словаччині, але і в закордоні, школить докторантів, є членом габілітаційних і інавгураційних комісій, займається надалі педагогічною діяльністю.

Важливий ювілей професора Осіфа Сіпка – 60 років, котрий ославив 14. лютого 2010, був добрим нагодом на стрітнутий і спонтанний, людський посидячий. На ньому, самостійно, головних тем було „дешифрування етнокультурних кодів“, котрі людство од непам'яті зберігає за собою як ідентифікаційний знак свого існування і котрим професор Сіпка присвятив найкращу частину своєї наукової роботи.

Лінгвокультурологія і мовні коди

Предметом наукової аналізи професора Сіпка є мовні коди, котрі є сполучені з помірно новими дисциплінами – лінгвокультурологією (лінгва – мова, культурологія – дисципліна, займаючись культурами в

найширшому розумінні слова). В рамках штудію цієї дисципліни побував професор Сіпка декількох разів на різних стажках в Москві (найвищею з них була з років Горбачової „перестройки“, бо, як сам констатовав, став її прямим свідком різних історичних подій), але також у інших містах колишнього Радянського союзу. На Пряшівській університеті так великий внесок зробив до лінгвокультурології, котрою то перед ним представила професорка Ева Колларова. Попри великій кількості наукових статей (переважно з конфронтаційної діяльності на базі культурології), є автором чотирьох монографій: *Етнокультурний базис руско-словацьких перекладів* (1999), *Texty so zvýšenou etnokultúrnou konotáciou* (2002), *Etnopsycholingvistické východiská rusko-slovenských porovnávaní* (2003), *Hľadanie ozajstného zmyslu* (2008), призначену на видання має далі з серії монографій з області лінгвокультурології: *Lingvokultúrne kódy ruského smiechu*. Як сам признав, на самий перед свої думки-візії далішньої діяльності „отестує“, як на то будуть реагувати студенти, наслідно публікує деякі фрагменти з своєї найновішої продукції в часописах, збірниках і – чекає на реакції... Є приступний конструктивний критик, поглядам інших, котрі є позерають на дані проблеми може інакше як він, або з іншого кута погляду. І наукові роботи є прецизні о комунікації, не о просаджанню свого „я“. Така комунікація є реалізована і на лекціях. Ай зате є лекції професора Сіпка про студентів надзвичайно цікавими. Він має дар спонтанності, знає, як з пристою науковою мовою перенести до простої комунікації і так висвітлити зданливо складні речі нескладним і заодно оригінальним способом, не забуваючи при цьому простору на дискусію...

Русини і їх етнокультурні коди

„Каждый народ себя идентифицирует некоторыми основными знаками. Это то, что составляет (знаки) в способе жизни – традициях, одежде, способе питания, в культуре бытия, архитектуре... Но зато, в которой жизни, постепенно выветриваются те же знаки стирать, они же вытравляются из жизни конкретных народов. Заметьте же не упоминаю язык. Тот, кто видит себя, оставляет как единый код, сперва же мультикультурности может быть больше. А в языке может дешифровать целую историю конкретного народа.“

Так само і Русини мають свої етнокультурні коди зашифровані у своїй мові – ці то є прислів'я, приказки або ремісничья література... Докінця

і днешня преса або говорений язык, každоденна комунікація скривають в собі множество кодів, котры можуть росшифровати лем носители даного народа, респ. тоты, котры добрі познають тот народ. В тім одношіню єм рад, же Русины мають свій кодифікований язык, в котрім будуть зафіксованы етнокультурны коды того малого народа про далшы генерації.

Етнокультурны коды, як єм уж спомянув, суть нелем в языку, хоць многы з них суть зафіксованы якраз посередництвом языка даного народа. Я єм і історик. Кібы сьме спомянули історичны поставы – не є важне ці реалны або міфічны, можеме збачіти, же напр. Англічане мають свого Артуша або Робіна Гуда, Словаци Яношіка, Русины зась князя Лаборця, збойника Федора Главатого або Николу шугая... Або в архітектурі – про Французів є тілічна Айфелова вежа. Ці русиньскы деревяны церквовкы суть менше годотны? Они суть преці записаны в культурній дідовизні УНЕСКО як архітектонічний унікат, котрый ставляли наші предковє і котры суть тыж єднов з характеристик їх ідентіты. Вірю, же Русины сі заховать свою ідентіту, бо їх етнокультурны коды суть міцно врыты в їх внутрі і передають ся з покоління на покоління. Ходем в моім роднім селі – Камюнци, Старолюбівняньского окресу, то так є доднесь, за што єм на Камюнчан гордый.

Камюнка, Поляны і Барвінок

Важне є і місце жывота народа. Наприклад, важным етнокультурным кодом Русинів, як сьме ся дізнали од професора Сіпка, суть горы, в яких переважно жыють. В ёго роднім краю суть то Майданы або Поляны. Якубянці мають напр. Кычеру, дале на выход зась мають Русины гору Маковіцю, Кременець... Спомяньме сі, в кількох співанках ся тоты горы споминають... І другы народы мають свої горы – сімболы. Напр., кідь назвеме грецький народ, наісто многы прирядять к нёму Олімп. Словаци зась мають свій Кривань, Чехы гору Гржіп...

Професор Сіпко розумить свій родный край як невычерпне жрідло інспірації. Доднесь утримує з родным селом близький контакт, вертать ся до нёго з покорів і находить в нім внуторный спокій души, інспірацію к далшій роботі. Професіонално ся заимать російським языком, котрый выштудовав ведно з історіів, но етнокультурны коды глядять і в русиньським языку, причім інспіраціов му є якраз родна Камюнка. (На тему языковых і культурных кодів у Русинів публіковав статью Языковы компоненты

как элементы культуры. In Плїшкова, А.: Языкова культура і языкова норма в русиньським языку. Пряшів : Пряшівска універзіта, Інштїтут регіональных і народностных штудій, 2007, с. 144 – 158). У своїй канцеларії над робочім столом тримать завішений камюньскый крой – тыж єден з етнокультурных кодів, котрый патрив ёго мамі і котрый сі цінить над ушыткы поклады. А Камюнчане? На знак почливости пришли заспівати з фолклорным колектівом Барвінок свому краянови до Пряшова на ёго шістдесятку. Сповів ся, же то був про нёго найкрасшы дарунок, який міг од них дістати.

Природа – живот і енергія

„Выростав єм на селі, котре є обколесене пре-краснов природов. Жылот в місті зато компензую турістіков. Одколи єм пришов жыти до Пряшова, а буде то уж веце як дві десятки років, став єм ся членом турістічного клубу Локомотіва Пряшів, з котрым ходиме за турістіков на розлічны місця в Пряшові і околіці. Є то така весела партія переважно пензістів, котры жыють активным жылотом і в сеніорьскім віці. Так і на мою шістдесятку сьме ся выбрали на туру до природы. В тоту неділю – 14. фебруара ся нас зышло понад 30 людей. Посиділи сьме, заспівали, заспоминали... Вышиткы мі зробили таку спонтанну людську радость, з котрой буду черпать далшы дні і roky... Властно, вышиткы 4 мої славы шістдесяткы (з колегами на факулті, з родинов і Камюнчанами, з Русинами в Русиньскій оброді, з турістами в природі - позн. ред.) свідчили о дружности і спонтанній радости із взаємной стрічі. Ниякы офіціалности, цалком просты стрічі близких людей. Єм рад, же мам коло себе таких людей... Є то моє велике богатство.

Выштыком, котры вытворили на моїх народенинах атмосферу спонтанной дружности хочу од сердця подяковати. Жебы то не было лем анонімне, спомяну і мена: жена Златька, шовгрыня Маруша і Барвінок, Стелла Черногорьска з турістічного клубу, Сільвія Лысинова і Петро Крайняк з Русиньской оброды. Суть то люде, котры преферируют людські контакты, близкость чоловіка над ушытко. Видить ся мі, же чоловік з чоловіком бы ся мав сходити. Русины преці мають у своїй ідентіті тот етнокультурный код зафіксований од віків. Не смієме ся го ани в днешній добі здавати.

Фотка авторкы.

Мгр. Гавриіл БЕСКИД, Културно-освітнє общество А. Духновіча в Пряшові

Церкви выходного обряду і їх вплив на культурный і народный живот карпатских Русинів в минулости

Думка зорганізувати і зреалізувати одборный семінар на дану тему ся зродила перед два і пів роком. На Пряшівській університі зачатком мая 2007 одбыла ся міжнародна научна конференція на тему: *Церкви і їх вплив на формованя народной свідомости народів і народностей у Середній Европі (19. ст. – перша пол. 20. ст.)*. На тогдышній научній конференції така тема была высвітлёвана зо шыршого научно-го погляду. Мало часу было і почас діскузії конкретніше розаналізувати проблематику християнских церквей выходного обряду у нас на Словакії. Тематика русиньского народа і церкви часто резонує на сторінках наших медій главно зато, же історія народностного живота Русинів, але і Словаків і каждого іншого народа, была все повязана з діятельством церкви а в рядах народных будителів, главно од другой половины 19. ст. все были народностно свідомы священники, але і дакотры єпископы, котры ся ангажовали про свій народ, помагали розвивати ёго культуру, освіту і язык.

Зато в нашім Русиньскім културно-освітнім обществі А. Духновіча в Пряшові сьме были потішени, же проект під таков назвов сьме мали схвалений на 2009 рік в рамках грантовой сістемы МК СР і могли сьме го реалізувати в сполупраці з СНМ – Музеєм русиньской культуры в Пряшові і Словеньсков асоціаціов русиньских організацій.

Наш семінар був спестренный выставков під назвов: *Деревяны церкви – перлы Карпат: цінности сакральной архітектуры выходных церквей в 16. – 19. ст.*

У своїм выступліню хочу вказати на то, до якої міры церкви выходного обряду ся снажили формувати народне усвідомліня Русинів через

друковане слово.

Хочу приближити і добу, в котрій церквов значнов міров припомогла културному і народному піднесіню Русинів на Словакії.

З історичных жрідел знаме, же субектами і сіячами культуры у вшыткых народів, враховано Русинів, была церквов, точніше священники, але і дакотры єпископы много зробили в інтересах так церкви, як і народа.

Церквов, главно од другой половины 19. ст., была захранцём културного і общественногo живота нашого русиньского народа під Карпатами. Културна уровень нашого народа все залежала тыж од културной і освітної уровни духовенства. Церкви уж в далекім історичнім минулім были і храмом Божым, і школов народа. Старали ся о вихову духовенства, школовили і формовали працівників про свій церковный живот, але súčasно і културно-освітних діятелів і охранців свого народа.

Як знаме, в минулости при церквах і монастирях vznikали церковны школы, котры мали немалый вызнам про освіту народа. Подля історичных жрідел, о першых наших выходных – грецького обряду – єпископах знаме лем 30 років по заложіню Мукачовского монастиря в 1491 році, кідь ся обявує єпископ мукачовський Ян. Было то в часі панования угорьского крала Владислава. Єпископ в тых часах жив переходно в Мукачовскім або Грушевскім монастирю. Восьмый єпископ був Григорій, называли го єпископом грецького обряду (р. 1627), справовав Берег, Ужгород, Саболч, Земплін, Мараморош і Шарішску жупу. Окром тых монастирів споминать ся первістный монастирь выходной церкви – грецького обряду, Чіну св. Василия Великого в

Гуменнім. Але з приходом Друґетів, котры были італіаньского походжіня, монахи з Гуменного были вигнаны а подля устной традиції одышли до околиці Снины, де кінцём 15. ст. стояв монастирь. Треба повісти, же монастирь наших монахів в Гуменнім, подля історичных жрідел, був переданий монахам Чіну св. Франтішка (франтішканам). О Гуменнім першы історичны документи суть з року 1317. Нашы монастирі в Краснім Броді, на Буківській Горі, як і высшеспоминаны, робили велику і заслужну роботу в шыріню народної освіти, русиньского слова, русиньской культуры під Карпатами. Але до прията Ужгородьской унії тогдышні політичны власти і їх помічники-чуждінці выходны церкви грецького обряду прирівнёвали к жыдівським синагогам, священство к простым селянам а утиск, высмішки, підцінёваня служили главно на то, жебы Русины ся зрекли своєю минулости, свого выходного обряду і народности. А тото вшытко гамовало културный розвой русиньского народу. (Позерай: Бескид, Николай: Краснобродские ярмарки – з минулости Русинов, Календарь Татра банки на 1932 год, Пряшевъ.)

На зміны в области розвоя культуры і народногo живота позітивно вплинуло підписаня Унії в Ужгороді 1646 року, ай кідь інтерпретація підписаня той Унії має розлічне высвітліня. Але нас интересують ей позітивны аспекты і вызнам. Єдна часть наших русиньских священників, як наслідок договору (Унії), зачала ся виховлёвати і школовати в найліпшых теологічных семінаріях того часу. Найліпшых адептів богословія єпископы як в Ужгороді, так і в Пряшові (по вознику Пряшівской епархії 6. 2. 1816) высылали на теологічны штудії до Барбареуму у Відню, на теологічну

• Деревяна церковь св. Михала Архангела у Тополі, окрес Снина, з перелому 17. і 18. стороча.

Фотка: Д. Гузі

універзіту до Будапешту, до Търнавы і інде. Там ся они докладно научіли латинський язык, котрый в тім часі був міджінародным языком ученых людей. Таким способом знання латинського языка дало можность і нашому духовенству выходного обряду ближе спознати вшиткы научны творы і розумовы токи тогочасной літературы і історії.

З другого боку, творчость наших писателів, священників стала ся доступнов і заграничным ученым, бо была написана в латинськым языку. Таким способом были перебиты стіны „чінського муру“ карпаторусиньской замкнутости, што дозволило прониканю западноевропейской освіти.

Хоць научна творчость од 1848 року была писана по латинськы, нелем же не вела к денаціоналізації русиньского народу, але наopak, силно вливала на формованя народной свідомости Русинів. Прічину треба глядати в тім, же нашы тогдышні писателі під впливом романтизму

указали підвишений інтерес к языку, обычаям і історичній минулости свого русиньского народа. І так зачали ся обявлявати лінгвістичны роботы Др. Арсенія Коцака, члена тогдышнього монаського Чіна св. Василя Великого – ГРАММАТИКА РУССКАЯ, М. Лучкая – GRAMMATICA SLAVO-RUTHENA, Івана Фоґарашія – РУСЬКО-ОУГОРСКА ГРАММАТИКА. Обявуют ся і історичны роботы Йоанікія Базиловича – BREVIS NOTITIA FUNDATIONIS THEODORI KORIATOVITS, М. Лучкая – HISTORIA CARPATO-RUTHENORUM. І так наша тогдышня патріотична русиньска інтелігенція, вдяка благоприятным условіям, могла з тых работ спознавати свою минулость, свій язык, што позітивно впливало на народне самоусвідомління і наших Русинів в условіях Австро-Угорської монархії. Єпископы зачали закладати у своїх єпархиях школы, выдавати учебники. Єпископ Де Камелис (1690 – 1716) выдавать про священників КАЗУИСТИКУ а про народ КАТЕ-

ХИЗМ, єпископ Мануїл Олшавський (1743 – 1767) в 1744 році заложыв богословску школу на школованя учітелів церковных народных школ. Єпископ Йоан Брадач (1767 – 1772) дав wydrukovati у Відню в 1770 році БУКВАР і ЗБОРНИК. Кідь ся попозераме на културны інституції тогдышньої Мукачовской єпархії, пересвідчіме ся, же наша новозаложена Грекокатолицька півцоучітельска семінарія (1865 – 1866) в Пряшові, на Кметевім строморадю, міщаньска школа, як і Грекокатолицька руська реална гімназія (од 1936 – 1937 шк. року), были заложены і фунґовали з помощов пряшівських грекокатолицьких єпископів. А треба повісти, же в области културно-освітній зробили велику і заслужну роботу про благо русиньского народа. Уможнили повноцінну освіту про діти – молодеж з русиньских родин выходной Словакії. Таксамо велику роль в области културній грав і інтернат „Алумнеум“ на Кметевім стромора-

до, котрый був семенищом про выхову і освіту нашої штудуючої русиньской молодежи.

В культурно-освітній області пряшівського регіону великы заслуги мали єпископ Йосиф Гаґанец, Ян Валій, який ся заслужив о заложіння Грекокатолицької півцоучительської семінарії в Пряшові, незабытний мученик Павел Ґойдіч, який був ініціатором заложіння Грекокатолицької руської гімназії в Пряшові в роках 1936 – 1937. Свою роль в данім напрямі зограв і монастирський Чін св. Василя Великого (Краснобрідський монастир і школа при нїм). Не треба забыти на монаха Макарія Шугайду, протоігумена, котрый заложив у Краснім Броді філософську школу, скады высылали новіків на Кошіцький шляхтицький конвент,

в котрім троє з высланных здобули в тім часі докторський научный ступінь.

І наша карпаторусиньска писомна література од підписаня Унії з малыма вынятками была трудом духовных особностей. К таким належали наші вызначны писателі і народны будителі: Александер Духновіч, Иван Раковский, Александер Павлович, Анатолий Кралицький, Александер Митрак, Юлій Ставровский-Попрадов, Євґеній Фенцик, Євменій Сабов (зоставитель карпаторусиньской ґраматіки, подля котрой ся учіло в русиньских школах за 1. ЧСР аж до занику руських школ), Др. Иван Кізак, вызначный русиньський педагоґ, закладатель Руського дому в Пряшові, председа Руського клубу (од р. 1923 – 1929) і Общества

А. Духновіча в Пряшові, і далшы, котрых бы мала докладно проштудувати як днешня, так і будуча русиньска ґенерація. Вшыткы спомянуты і неспомянуты вызначны особности укріпляли русиньський народный дух в часі, кідь писати і говорити по русиньскы было небезпечно, кідь за належность к русиньському народу не платили, але пронаслідовали, кідь з помочов руського слова, руськой азбуки не мож было досягнути кар'єру, але то ся принимало як одпор проти тогдышньої влады.

Зато з одступом часу з великов почливість ся односьме к нашій минулости, к роботі таких патріотів, котрым можеме быти вдячны за нашу теперішню націоналну екзистенцію в условіях нашого народно-го возроджіння по році 1989. ■

Владимір ПРОТИВНЯК, выконный секретарь СРР, Словакія

Із засідання Світової ради Русинів у Празі

27. – 28. фебруара 2010 засідала Світова рада Русинів у Домі народностных меншын на ул. Воцеловій 602/3 у Празі 2 з таким проґрамом:

1. Отворіня засідання.
2. Контроля повніня резолюції 10. СКР і резолюції СРР.
3. Приправы Дня Русинів в окремых членських країнах СКР.
4. Активіты русиньских орґанізацій, членів СКР, в році 2010.
5. Пририхтованя кампанії в окремых членських країнах СКР перед списованєм людей в роках 2011 – 2012.
6. Выголошіня конкурзу на Премію Александра Духновіча за русиньску літературу на рік 2010.
7. Писма П. Р. Маґочія амбасаді Румунії і владі України.
8. Функція і повинности честного председа СРР.
9. Пропозиція на штатут архіву СКР.
10. Дискузія – Пропозиція на функцію часопису РУСИН і одношіня к СКР.
– Пропозиції членів СРР.
11. Приятя резолюції.
12. Закінчіння.

1. Отворіня засідання

Дюра Папуґа, председа СРР, отворив 3. засідання СРР од посліднього СКР, привітав притомных членів СРР і конштатовав, же на засіданю СРР бере участь 9 членів СРР і председа СФРМ – Мартін Караш. Румунію на засіданю заступовав пан Ю. Фірцак, молодый.

Председа СРР представив членів новоконштитуованой **Ревізной рады СКР**, котра буде робити на челі з **председом Ревізной рады СКР Иваном Петрецьким з Румунії**. На засіданю брали участь і члены **Мійо Шайтош** з Хорватії і **Міхал Поланко** з Чеська.

2. Контроля повніня резолюції 10. СКР і резолюції СРР

Предложена членам СРР в окремім записі.

3. Приправы Дня Русинів в окремых членських країнах СКР

Члены СРР ся высловили як і в котрім терміні ся буде реалізовати День Русинів в окремых країнах:

17. януара 2010 – **Сербія**, Дім културы, Р. Керестур (одбыв ся)

25. мая 2010 – **Хорватія**

4. юна 2010 – **Словакія**, Театер А. Дуновіча, Пряшів

6. юна 2010 – **Мадярьско**

4. септембра 2010 – **Румунія**, Бая Маре

20. новембра 2010 – **Северна Америка і Канада**

Х – Польско

Каждо з окремых країн активно ся рихтує к реалізації Дня Русинів у своїй країні. Чесько і Україна вытворять условія про установліня такого дня.

4. Активіты русиньских орґанізацій, членів СКР, в році 2010

О далших активітах русиньских орґанізацій в окремых

країнах по 10. СКР, котры ся приправують на рік 2010, дали інформацію членове CPR.

Сербія – Задачі на тот рік были становлены на сеймі Руськой Матки. Велику увагу будуть приділяти навчанню русиньского языка в Основній школі і Гімназії Петра Кузмяка в Руськім Керестурі.

Словачія – Активіти в тім визначнім році (2010), главно про РОС, представлять План головных задач, який фіксує множество акцій, починаючи 11. річником конкурзу в декламації Духновічів Пряшів і кінчаючи Днями русиньских традицій.

Мадярсько – Зреалізована академія імені А. Годинки, на котрій были уділені Премії А. Годинки; будує ся деревяна церьков в Маріяповчі (до септембра), де будуть уложени реліквії з країн, де жыють Русины.

Северна Амарика – Карпаторусиньске общество зреалізовало пропаґацію програму Літнєй школы русиньского языка і културы на Пряшівській універзиті в Пряшові; партіциповало на выданю книжки в анґліцькім языку Язык і народна ідентіта: Южнокарпатскы Русины Др. Плішковой, ПгД., з Інституту русиньского языка і културы ПУ; приправує в сполупраці з Музейом Е. Варгола в Піттсбурґу он-лайн учебный план про русиньских емігрантів, студентів гімназій; зачали зберати фінанції (2 міл. доларів) на Народный культурный і освітний центр; выдадут учебник русиньского языка і ЦД про анґліцькоязычных людей; в сполупраці з Галінов Малецков з Польска приправують словацько – анґліцький образковий словник; опублікують 680-сторінкову книжку Б. Горбала; ініціюють vznik русиньских організацій в Чикаґу і далшы активіти.

Румунія – Святкованя 10. юбілея заложіння Культурного союзу Русинів в Румунії; організованя літнєго табору про діти в місті Дева і іншы культурны активіти.

Польско – Міджі найвизначнішы акції належить Бієнале Лемківской културы в Криниць (22. – 23. мая 2010) і 30. річник Лемківской ватры на чужині в Михайлові (6. – 8. авґуста 2010).

Чесько – Головным цілём роботи в р. 2010 є координувати активіти міджі ествуючіма сполками в Чехах, росшырити роботу міджі ту жыючіма Русинами.

Україна – Окрем навчання в недільных школах планують zorganizувати научну конференцію, культурно- сполоченьскы акції і далшы видавательскы активіти.

5. Прирыхтованя кампанії в окремых членських країнах СКР перед списованєм людей в роках 2011 – 2012

Світова рада Русинів проїднала актуалный став приправ перед списованєм людей в окремых країнах і на Україні, о чім інформовали членове CPR.

Ю. Фірцак, Румунія – приправна діскузія з Народным статістичным урядом о приправі листів списованя; пропаґація і агітація перед списованєм, выдання пропаґачных матеріалів, інформованя обывателів; участь позорователів з рядів організацій КЗРР на списованю.

Джон Ріґетті, Сев. Америка – ведуть діскузії з урядами, жебы листы на списованя дістав каждый – дотепер так не было; в листах бы мали быти колонкы з уведженов народностів русинсков, лемківсков, руськов, які бы ся мали наконець зраховати доведна.

Канада – Не мають самостатну колонку про Русинів.

Владимір Противняк, Словачія – Через комплексный план ся слідує реалізація активіт перед списованєм людей на Словакії. Листы списованя РОС пропонує в словацькім языку.

Дюра Папуґа, Сербія – Число записаных людей до окремо-

го волебного списку, котрый проходить до 4.3.2010 у Сербії, дасть нагляд о Русинах жыючих в Сербії і дасть нагляд, де зліпшыти пропаґацію.

Пункт 22 резолюції:

Дізнати ся через народны статістичны уряды і послати і-мейлом секретарєви CPR датумы, в котрых буде у окремых країнах списованя людей.

Термін: **до 15. 4. 2010**

Одповідны: **Члены CPR**

6. Выголошіня конкурзу на Премію А. Духновіча за русиньску літературу на рік 2010

Карпаторусиньский научный центр в США выголосив каждорічну **Премію** Александра Духновіча за **русиньску літературу**.

Премія помагать хоснованю русиньского языка в творах, котры приносять визначный вклад до русиньской красной літературы. Є фінансована Штефаном Чепом з Торонта і уділює ї Карпаторусиньский научный центр в США.

Премія в сумі тисяч доларів буде дана за найліпшы творы в поезії ці в прозі написаны по русиньскы, котры были надрукованы за період послідніх 5 років. Книгы красной літературы і поезії, надрукованы в од року 2005 по рік 2009 мають право на премію в році 2010. Авторы або видавателі суть повинны представити і **предложити 3 екземпларі** каждой книжки з коротков біоґрафіов автора. **15 апріля 2010 року** є послідній день засланя вшитых матеріалів.

Члены одборной комісії: Елейн Русинко (США), Марія Павловская (США) і Валерій Купка (СР). Адреса, де треба посылати 2 екземпларі книжки: Professor Elaine Rusinko, 1 екземпларь: Doc. PhDr. Valerij Kupka, CSc., Važecká 12, 080 05 Prešov, Slovakia.

Світова рада взяла на відомость:

Выголошіня Карпаторусиньским научным центром в США конкурзу на **Премію А. Духновіча** за русиньску літературу і вызву авторам і видавателям прыголосити до конкурзу найліпшы творы писателів з окремых країн, выданы за послідніх пять років.

Председа CPR Дюра Папуґа буде контактовати комісію (Елейн Русинко) і доїднать поступ славностного акту передання премії.

Пункт 23 резолюції:

Через реалізатора сошки карпатського медвіда як інтегралной части премії А. Духновіча за русиньску літературу треба становити, де ся находить форма на выготовлїня одлятків.

Термін : **до 1. 5. 2010**

Одповідны: **председа CPR і М. Бобинец**

7. Писма П. Р. Маґочія амбасаді Румунії і владі України

Світова рада Русинів проїднала обсяг писем приготовлєных п. П. Р. Маґочієм і є согласна їх заслати становлєным адресатам:

1/ **Амбасаді Румунії** – послати фото таблы мейлом в языку румуньскім панови Дж. Ріґеттіови, котрый з п. Маґочієм одошлють писмо з ургенціов осаджїня таблы в Сіґеті.

Одповідны: **Ю. Фірцак і Дж. Ріґетті**

2/ **Владі України** – текст писма з жадостєв жебы каждый обчан України мав право декларувати свою народну ідентіту при списованю людей в р. 2011 – по оформлїню підписати председом і секретарєм CPR і послати владі України.

Одповідны: секретарь і председа CPP

8. Функція і повинности честного председа CPP

Світова рада Русинів на своїм 3. засіданню проїднала пропозиції на статус честного председа Світової ради Русинів і конштатовала, же то не є функція а честный – сімболічний титул CPP.

З тым титулом CPP декларовала права і повинности честного председа CPP.

Гонорована особа мать право:

- 1/ уживати титул честный председа CPP,
- 2/ брати участь на засіданнях CPP і СКР з голосом порадным,
- 3/ діставати інформації о засіданнях CPP через записи з них,
- 4/ быти інформований і позываний на визначны акції СКР.

Гонорована особа є повинна:

- 1/ інформовати предеду CPP о замірах їднати з представителями влад і урядів,
- 2/ візити на урядах в окремі країні реалізувати лем ведно з членом CPP даной країны,
- 3/ титул не дає право ёго носителёви їднати в мені CPP,
- 4/ про носителя титулу платять установлїня Штатуту СКР.

9. Пропозиція на Штатут архіву СКР

Світова рада Русинів проїднала вопрос архіву Світового конгресу Русинів, котрый од 1991 року ся находит у бывшего секретаря CPP Александра Зозуляка, і становила слїдуюче:

Штатут архіву СКР

- 1/ Архив СКР ся складать з писомности, записів, корешпонденції, писем, цїных листів оригіналів, дарів, грамот.
- 2/ CPP схвалює пропозицію передати архив СКР до архівной інштитуції Музея русиньской культуры в Пряшові через сучасного секретаря CPP.
- 3/ Вшыткы документи (р. 1991 – 2009) будуть зоряджены подля архівного порядку по роках.
- 4/ Властник документів Світовый конгрес Русинів выпрацує догоду з музеєм о звіреных архівных документах і условия приступу до архіву в сучасности і в будучности.
- 5/ На основі підписаной догоды міджі СКР а Музеєм русиньской культуры в Пряшові, буде аґенда передана председом CPP і секретарём CPP до архіву.
- 6/ Приступ к документам СКР схвалює председа CPP писомно через секретаря CPP, в ёго неприютности підпредседа CPP.
- 7/ Выдане дозволїня до архіву становлює котрых документів ся тькать і на який час.
- 8/ По цїлый час приступу к документам є притомный відповідный працівник МРК і тот забезпечує копії документів.
- 9/ За каждый приступ, з вынятком членів CPP і РР СКР, ся платить сумов 5 евро. Робити копії документів мож лем із дозволїнем председа CPP за поплаток 1 евро за сторінку.
- 10/ Документи суть маєтком СКР, властник може з нима накладти подля рішїня CPP (позычіня на выставки, штудійны работы, публічне спрацованя і т. п.).
- 11/ Інше отворяня архіву СКР є заказане з боку архівной інштитуції Музея русиньской культуры в Пряшові.
- 12/ Грошы з поплатків зїстають в касі МРК.

Світова рада Русинів схвалила условия платны про Штатут архіву СКР на засідані CPP в Празі 28. 2. 2010.

Пункт 24 резолюції:

Проїднати уложїня архіву СКР з директорков Музея русинь-

ской культуры в Пряшові і условия платны про Штатут архіву СКР схвалены Світовом радов Русинів. По їх акцептованю приступити к архівації.

Термін: **до 1. 5. 2010**

Одповідны: **секретарь і председа CPP**

9.а Пропозиція на функцію часопису РУСИН і одношіня к СКР

Світова рада Русинів ся занимала проблематіков часопису *Русин*, котрый по цїлый час був і є друкованым орґаном Світового конгресу Русинів.

Зато же тот часопис був зеркалом Русинів нелем на Словакії, але і у світї, CPP собі желать, жебы і надале *Редакція Русин і Народны новинки* в Пряшові продовжовала реалізувати дану повинність орґану Світового конгресу Русинів. Часопис виходить як двоймісячник на Словакії за грошы схвалены на проєкт в рамках ґрантовой сістемы МК СР. На рік 2010 проєкт був підпореный одборнов комісіов про русиньску народностну меншину (і секретарём CPP), то значить, же з фінанчного боку є ёго выдаваня на тот рік забезпечене.

CPP через своїх членів і секретаря CPP буде редакції часопису посылати актуалны інформації, справы і фотоґрафії о діяльствї CPP і СКР і позывати видавателя на головны акції СКР.

Пункт 25 резолюції:

Проїднати тот пункт резолюції СКР з видавателём часопису *Русин*, п. Александром Зозуляком, як і далшу сполупрацу при выдаваню часопису як орґану Світового конгресу Русинів.

Термін: **до 1. 4. 2010**

Одповідны: **секретарь і председа CPP**

9.б Біенале Лемківской культуры у Криниці

Андрій Копча, председа Стоварышїня Лемків, інформовав о приправі тогорічного Біенале Лемківской культуры в Криниці з планованым проґрамом:

22. мая 2010:

13.30 – Положіня квітів к памятнику Никіфора

14.00 – 1/ Отворїня біенале, поздравны приговоры

2/ Культурный проґрам, 1. часть

3/ Отворїня выставки русиньских – лемківских малярів і фотоґрафів

17.30 – 4/ Закінчіня проґраму .

19.00 – 5/ Бісїда писателів і членів літературной комісії

6/ Діскотека про молодых – **до 22.00 год.**

23. мая 2010:

9.00 – 1/ Фрыштик, привітання выступаючих

2/ Культурный проґрам, 2. часть.

3/ Переданя Премії Александра Духновіча за русиньску літературу і Премії Антонія Годинки

12.30 – 4/ Закінчіня проґраму біенале

13.00 – 5/ Обід

14.00 – 6/ 4. засіданя Світової ради Русинів

18.00 – 7/ Вечеря і закінчіня біенале

Пункт 26 резолюції:

Інформовати орґанізації в окремых країнах СКР, жебы ся запоїли до проґраму Біенале лемківской культуры в Криниці. Доїнаня условий участи з Петром Трохановським (формов е-мейлу (колектівы, солісты, малярї, писателї).

Термін: **до 1. 5. 2010**

Одповідны: **секретарь і председа CPP**

9.в Пропозиції членів СРР

Наталія Гнатко, Хорватія

Предложила пропозицію, жебы у Петровцях – Хорватську 21. – 22. авґуста 2010 ся зышла СРР на своє 5. рядне засіданя. Ведно з ним бы могла засідати Школьска комісія СКР (председкыня Ксенія Медеші – Сербія).

Маріяна Лявинець, Мадыарско

На святочній академії передавали Премію А. Годинки. Єдним з оцінених був **о. Франтішек Крайняк** із Словакії. Зато, же не міг взяти участь на академії і перебрати ціну, запропонувала о. Крайняка позвати до Криниць і в рамках програму Біенале лемківської культури му ціну передати.

Передала „Обращение до СРР“, в яким Цілоштанна русиньска меншынова самосправа в Будапешті понукать участь на проєкті будованой деревяной церкви в Маріяповчі 8 країнам, де жыють Русины, уложити в ній реліквії.

Мартін Караш, председа СФРМ

Презентовав пропозицію СФРМ, жебы на цілім засіданю СКР брали участь делеґаты СФРМ не окреме, з вынятком вольбы оргів. Далє дав пропозицію, жебы плановати выдання документів з діяльства СКР і СФРМ і інформовав о акції „Навернута к свому коріню“.

Олександр Мошкола, Чесько

Предложыв Штатут Сполку Русинів в Чеській републіці як організації, котру пропонує за члена СКР за Чесько. (СРР о даній пропозиції буде дискутовати на найближшій засіданю.)

Далє предложыв писмо Народной Рады Русинів Закарпатя, котре інформує о структурі НРРЗ і о русиньскім русі на Україні. СРР к писму прияла слідуючу позицію:

1/ Приїмання новых членських організацій ся реалізує подля Штатуту СКР – через обчаньскы здружіння або асоціацію організацій в окремії країні.

2/ Жадость о членство в СКР ся реалізує через делеґата властной країны, члена СРР.

3/ Окрем пригласкы з рекомендацій члена СРР з окре-

мой країны, треба додати штатут кандидатської організації і характеристику роботи (референції) організації, яка мусить корешпондовати зо замірами СКР.

Зато, же условія на пріятыя не суть сповнены, бо членська організація Общество Карпатских Русинів як член НРРЗ была вылучена із СКР, писмо Світова рада Русинів не може акцептовати.

Владимір Противняк, Словакія

Інформовав членів СРР о сповнених задачах при реґістрації СКР на урядах і о заложіню рахунку (учту) в банці. Доплаток членського 50 євр за р. 2009 заплатили вшыткы країны окрем України. Членське 100 євр на р. 2010 треба заплатити до 1.5.2010 на рахунок СКР переводом, даны і число рахунку дістануть членове і-мейлом. Выконный секретарь предложыв СРР пропозицію – за веджіння учту і касы СКР схвалити гонорарь. **Світова рада Русинів схвалила одповідному касырєви гонорарь 20 євр місячно од 1.3.2010.**

Ознамүєме членам СРР, же перед засіданєм СРР треба предлагати писомно матеріалы выконному секретарєви СРР, жебы могли быти залучены до програму засіданя.

Микола Бобинець, Україна

Говорив о комплікованій ситуації русиньского руху і діяльства окремых обществ на Україні. Запропонував дати можливість отримати даны о походжіню і обернути ся до архіву нелем областного, але і ту в Празі, за выданєм офіціального запису о народности на Підкарпатю в роках 1921 – 1945 на пожадання конкретных особ.

10. Приятыя резолюції

Члены СРР прияли резолюцію із 3. засіданя СРР.

11. Закінчіня.

Председа СРР Дюра Папуґа подяковав членам СРР за активну участь на засіданю, гостителєви, панови Александри Мошколови з Чеська, за створіння доброй атмосфери почас цілого перебування членів СРР у Празі. ■

Дана ДЕЦОВА, Бырно

Русиньска култура в Бырні

В Бырні 2. октобра 2009 vznikла нова організація – обчаньске здружіння **Карпатська култура**. Організація vznikла з цілём здружувати Русинів, котры жыють на Мораві, але і тых котры мають інтерес спознати або проглубити свої знання о русиньській культурі, історії, етнографії, фолклорных традиціях, як і спознати природны красы регіону, в котрім компактно жыють Русины.

З їх першых активіт мож спомянути выставу о русиньській культурі, котру рихтують в сполупраці з бырняньскым етнографічным музеєм, приправлюють публікацію о русиньскім народнім облечіню, календарь з русиньскыма народныма кроями...

В Бырні ся каждорічно організує фестивал Бабілонфест. На тогорічнім, котрый буде в місяцю юнію, буде заступлена і русиньска култура, о што ся постарать русиньський музикант жыючий в Оломовці Р. Чевор, котрый навязав контакт з ОЗ Карпатська култура. Нове здружіння сполупрацує тыж з Інститутом русиньского языка і культуры у Пряшові, з музеями на Словеньску, в Польщі і на Україні, як і з представителями грекокатолицької церкви на Словеньску. ■

Валерій ПАДЯК, к. н., Вискумный центр карпатістики, Ужгород

ІВАН ГАРАЙДА – ДИРЕКТОР РУСИНЬСКОЙ АКАДЕМІЇ НАУК, або: „Именем РСФСР – убить!“

Він вірно служив науці. Жебы був всесторонньо інформованим спеціалістом, не шкодуючі час, все здоконалёвав ся і здобыв великы знання з близкых філологічних наук. Може праві зато особный живот ся му не выдарив – до 35 років ся не стиг оженити, а ту зразу – война...

Іван Андрієвіч Гарайда ся народив 29 януара 1905 року у с. Зарічово Ужского комітату Угорьска (теперь і Перечинський район). По припоїню краю к Чехословакії ёго родичі, не приявши нову владу, перешли жыти до Мадярьска. В 1924 році Гарайда у м. Секешфегервар закінчив гімназію. Далє ся вчів на Правницькій факульті Будапештської універзиты (1928 р., доктор права). Далє наступив на Філологічну факульту Пейчской універзиты. В 1930 р. не без участы тогдышнёго знамого спеціалісты, а пізніше ректора той універзиты, визначного русиньского ученого, академіка Мадярьской академії наук, Антонія Годинкы став ся штіпендістом Ягелоньской універзиты в Кракові, яку в 1934 році закінчив і став ся ей учітелём. З початком другой світової войны у новембрі 1939 року був заарештований гестапом у Кракові і ведно з іншыма 183-ма професорами Ягелоньской універзиты одправлений до концетрачного табора Саксенгаузен – 25 км од Берліна. Якымсь чудом ся захранив, затоже застиг передати до Мадярьска матери а з помочов своїх приятелів – Мадярьскому конзулату в Кракові інформацію о своїм заарештованю. Мадярьска влада ся добила того, же го пустили на слободу 9. апріля 1940 року (за условія, же о реаліях в концетрачнім таборі нігда і нікому не буде ніч говорити).

Вернув ся до Мадярьска 22. октобра 1940 р. Жеба мав покій (в односинах з поліціов), мушений був одыйти з Будапешту і жыти десь у провінції.

В новембрі 1940 р. пришов до Ужгороду, де дістав роботу адекватну ёго високій кваліфікації – став ся

мічна інштитуція робила барз активно, передбігуючі свій час.

Не каждый чоловік у своїм животі схопный на велике діло. Іван Гарайда взяв ся за діло, про порозуміння якого наступным поколінням требало дакілько десятиріч.

• Актів підкарпатського общества наук на челі з Іваном Гарайдом (всередині), Николаєм Лелекачом (зліва), Федором Потушняком і секретарьками.

Фотка з архіву автора

выконным директором новоформованой русиньской академічної інштитуції – Підкарпатського общества наук (ПОН). В рамках діяльства ПОН він закладать і выдавать часопис „Литературна недѣля“, научный кварталник „Зоря – Найна“, місячник „Руська молодежь“, серії „Литературно-наукова бібліотека“ і „Народна бібліотека“ і т. д. У 1941 році він написав і видав русиньску граматіку – „Грамматику руського языка“. Ёго найблизшыма сполупрацівниками з ПОН были Микола Лелекач і Федір Потушняк. Акаде-

Але вшытко попорядку. Русиньска научна і творча думка за скоро двасто попередніх років дала много прикладів високохудожнёй і глубоконаучной продукції – книги, часописы, новинкы, календарі-місяцёсловы. Научна, умелецька, публіцистична продукція, світська і релігійна... Выданы, што увиділи світ в Ужгороді, Будапешті, Відню, Празі, Москві, Львові, Берліні, Парижі, в Америці... Історія Підкарпатя, ёго култура, язык, уменя, етнографія, фолклор, ход політичных подій, географічны описы, штатистичны

выклады, соціальны позорованя, економічний статус, розвой промысловости і сільского господарства і т. д. Вшытко не перерахуеш!

В обществі все є потреба осмыслёвати скусености попередніх поколінь, їх потенціал, жебы было на што ся сперти у новых выскумах, розробках, одкрытях. Розумным вынаходом у тім одношіню стало укладаня бібліографічных карточок, де вшытка література сістематизована подля сфер знаня.

Поскладаня першой бібліографії Підкарпатя XIX. – першой половини XX. стороча было ділом, яке ся скоро не дало зреалізувати. Охопити вшытку літературу з карпатістики в условіях, коли на Закарпатю нігда не было центральної бібліотеки або архіву, де бы почас стороч громадила ся і сохрняла книжкова продукція, было тяжко і про велику академічну інституцію. Окрем того, професіональных бібліографів у краю не было, покій за тоту роботу в половині 30-ых років не взяв ся молодый ученый з Ужгороду – Микола Лелекач. По п'ятёх роках таланованого ученого збачів і запропонував му функцію, фактично, свого заступці, новый виконный директор Підкарпатського общества наук – Іван Гарайда.

ПОН – фактично, академія наук Підкарпатя, яка вела активну наукову і освітню роботу у войновім періоді од 1941 до 1944 року.

Сполочна робота І. Гарайды і М. Лелекача на будованю ПОН формувала условія про гармонічний розвиток творчої інтелігенції краю і мотивувала ей докінця в нелегких условіях войнового часу к серьёзным научным выскупам.

Тота сполупраца не лем помогла зроду нового приятелства, але переросла до сполупраці на полю бібліографії. Гарайда вшеляк підпоровав роботу Лелекача, мотивував го своёв роботом а кідь основна часть літературы была позбєрана, доміг ся книжного виданя роботи,

про яке нашов немалы фінанції. Рукопис першого тому був даный на посуджіня одборникам, кідь по частях ся друкував на сторінках новинок „Літературна недѣля”. Здало ся, же за даякый час книга – першый том – буде надрукована, а пак і другый том...

Унікатна бібліографія (першый том) охоплєвала скоро три тисѣ найціннішых жрідел з карпатістики, свідчила о высокій інтелектуалній уровни почас сторіч коріного русинського жытельства.

Але пришов рік 1944. Лелекача мобілізували на фронт. Робота над книгов ся спомалує. Не є кому выправляти припоминкы одборників, читати набраный у друкарні текст, доповнєвати додатковы матеріали. Фронт стояв уж в Карпатах. Всягды наскоро проходила евакуація інституцій, заводів, фабрик, враховано ПОН, дале на запад. Набор бібліографії, про захованя якого ледва стачіло пару містностей, не мож было транспортовати. В условіях войны то значіло, же він буде розобраный на шрифт і унікатна бібліографія зникне!

Може єдиным чоловіком, який в тім моменті усвідомлєвав собі тоты колосалны інтелектуалны страты, які бы значіло про Підкарпатя знищення скоро готовой книги, був Іван Гарайда. Треба было прияти рішення: такой одыйти, або зістати і попробувати дашто із книгов зробити. Ёго, як і многих інших общественных, політичных, церьковных діятелїв вєровали: не чекайте од советьской ідеологічной сістємы благосклонне одношіня к вам. Втікайте, покій іщі є час!

І. Гарайда прияв рішення годне ученого з великов буквов. Захранючі неоціниме културне богатство Русинів, зістав в Ужгороді. 14. октобра дописав до книги дослов і вирішив завершыти друкованя у такій подобі, у якій ся дало. Советьска армія в тім часі стояла і 60 – 100 км од Ужгороду.

27. октобра Червена армія пришла до міста. Але за пару днів по тім вышла з друку „Загальна бібліографія Підкарпатя”. Книжки І. Гарайды застиг роздати близкым і знамым – жебы їх хранили і захранили.

То був послідній великий чін профєсора Івана Гарайды. Він застиг зробити немало. Але кібы у своїм жывоті він зробив лем того єдине – у хаосі войновых подій привів на світ „Загальну бібліографію Підкарпатя” – уж лем за того сі заслужить навікы быти споминаным у ряді найвызначнішых особностей русиньской історії.

17. новембра І. Гарайда був арештований советьсков контрарозвідков „Смерш” в Ужгороді. Суд не був, 13. децембра 1944 року ученый одышов до вічності. Кібы вірити офіціалному рапорту начальника ужгородьского польного арешту, причінов смерти было згіршіня хвороты сердця. Але і кібы вытримало сердце – чекала бы го судьба інших русиньских інтелігентів, котры довірливо зістали в 1944 році на Підкарпатю і были новов владов без причіны росстріляны. У ёго судній справі, яка была одкрыта подля карного кодексу РРСФР (Росії), є зазначене, же І. Гарайда „... робив профашистську агітацію, направлену проти комуністичного руху, Советьского союзу і демократічных держав”. Своіх 40 років ся І. Гарайда не дожив, умер півдруга місяця скоріше. Де є похований – не знаме. У советьскім часі ёго призвіско было выкрєслєне з історії а книгу М. Лелекача і І. Гарайды „Загальна бібліографія Підкарпатя” советьскы учєны мали заказанє споминати. Аж в році 2000 по великім снажіню книжка была перевыдана в ужгородьскім Выдавательства В. Падяка зо значным доповніям і заведжінєм незнамых архівных матеріалів на тоту тему. На друкованя і приправив автор тых рядків. Тираж ся розышов за пару днів.

о. ПгДр. Габрієл СЕКЕЛЬ, ПгД., директор Грекокатолицького шкільського уряду в Пряшові

Принос грекокатолицької церкви до розвою церковного шкільства на Словенську

Грекокатолицька церква на Словенську од початку свого існування мала амбіції не лише в набожній області, але й дбала і про потребу освіти своїх вірників – Русинів, Словаків і Мадярів. Тодішня ситуація була видною од ерешовання Пряшівської єпархії папою Пієм VII. було – *Relata semper* з 22. вересня 1818, перед тим була Пряшівська єпархія частин Мукачівської грекокатолицької єпархії, котра також забезпечувала освіту своїх вірників.

Уже в часах мукачівського єпископа Яна Брадача (1732 – 1777), родом з Торисок, мала освіта вірників од дитинського віку важне місце. Був єпископом, який стояв при урядній ерешованню Мукачівської єпархії з центром в Ужгороді, котру зрядив папа Клімент XIV. було – *Eximia Regalium Principum* з 19. 9. 1771. Самособов, тота єпархія існувала не лише од часів Ужгородської унії – од року 1646 як частин Ягеського єпископства, але од найстарших часів, коли ігумени отці василіани, які діяли на Чернечій горі коло Мукачова, були де факто єпископами про віруючих вихідного обряду в Угорську. Єпископ Ян Брадач ся став автором **Букваря для дітей**, котрий ся складав з читанки, писанки і куртого схематизму єпархії (кутрех інформацій о єпископстві, фарностях і священниках), як і з основ молитви.

І його сучасник, єпископ Андрій Бачинський (1732 – 1809), родом з Бенятини, цїнив сі освіту Божого народа. Зато такой на зачатку своєї єпископської служби в році 1777 підпорив штатут імператриці Марії Терезії, котра в Угорську завела повинне навчання дітей од 6 до 12 років і навчання в материнському языку. За його єпископату виникло в єпархії коло 300 нових основних, народных школ. Заодно ускорив приправу учителів і зачало ся навчання на основних школах в русинському языку. Його особний таємник, Іоан Кутка, пізніше кошівський грекокатолицький вікар (вікаріат в р. 1787), видав в році 1795 перший русинський буквар. Єпископ Андрій Бачинський видав про духовну освіту, але і примарну освіту своїх вірників Катехізми (1801, 1802), Писмо святе (5 частей, 1804р.) в церковнословянському языку. Заодно заложив єпархіальну книжницю про Русинів. Од Габсбургів здобув град Другетів в Ужгороді, де зрядив теологічний лицей з п'ятьма про-

фесорами. Корешпонденцію із священниками вів в церковнословянському языку.

І єпископы новоствореної Пряшівської єпархії (днесь архієпархії) ся поступно старали о розвиток шкільства на території, котру справовали. Вкажемо то поступно на діяльності окремих єпархій.

Єпископ Грігорій Таркович (1745 – 1841)

Грігорій Таркович ся народив 21. вересня 1745 в Пасіці в Бережській жупі, на Підкарпаті. Перші кроки освіти здобув дома, бо його отець був кантором а дід грекокатолицьким священником. Уже як хлопець, скоріше як зачав ходити до латинської школи, знав напам'ять цілий псалтир в старословянському языку. В році 1803 одходить до Будапешту, де є менований за цензора словянських книг. На тій функції є аж до року 1831 і його снаги були короновані зредігованєм **Святого писма Старого і Нового закона** в старословянському языку і також виданєм **катехізму**.

Його приватний живот був в тім періоді наповнений штудієм. Мав надмірні знання зо штудію Святих Отців. Напам'ять знав рішення окремих церковних концілів. Велику залюбу мав у грецькій і церковнословянському языку. Усвідомлює сі тяжку позицію простих вірників, одразом чого була неграмотність як знак абсенції примарної освіти. Прото закладати церковні школи, в котрих учили священники.

Єпископы Тарковичи, як досправды освіченому пастирєви, барз залежало на тім, аби його священники були на належній уровни. Єпископство у своїх початках не мало фінанції на заложіння властной теологічної школи і семінаря, зато ся великов міров заслужив о заложіння і розвой **єпископської книжниці**, котра ся стала жрідлом освітньо-теологічного росту священників. Од свого приятеля Яна Ковача з Будапешту дістав цінний дар – 1 200 книжок.

Його сучасник **Александр Духнович** о нїм подає свідство: „Не був чоловіком практичним, але теоретичним, прагнути за знаннями. Любив штудувати богословські книжки. Кідь го дахто стрітив, все мав в руках даюку книжку. Був то єпископ доброго і ласкавого серця.“

Єпископ Осиф Гаганець (1843 – 1875)

Народився в родині робітника пригранічної стражи на лінії Дукля – Горлиці. Похрещений був 10. апріля 1793 у Вышнім Тваріжцю коло Бардеєва.

Як канонік, пізніше генералний вікар, приділяв велику позорність пасторачній роботі священиків і заснованню фарських шкіл. Стався узнаним одборником у вопросах вихову. В році 1850 заложив культурно-народне общество **Литературное заведение**.

Плановав побудувати духовну семінарію і інтернат про хлопців – алумнеум. В році 1862 на імпульс народного будителя, каноніка Александра Духновича заложив **Общество св. Йоанна Крестителя і предтечі** і купив будову, де було пізніше **Алумнеум** (інтернат про студентів – позн. ред.). Того общество було założене з цілём підпорвати худобных грекокатолицьких студентів. Старався о вихову світської русиньской інтелігенції і підпоровав створіня **Общества св. Василя Великого** (1864 – 1902).

Єпископ Др. Николай Товт (1833 – 1882)

Народився в родині кантора 10. августа 1833 в Мукачові. Став шпірітуалом і професором теології в Ужгороді. З оглядом на його барз добры одборны знання, котры в куртім часі превказав як лектор, був менований за професора моралки на університі в Будапешті. Нелем його одборность, але і глубоки духовны даности были оцінены єпископом Панковичом, котрый го меновав в році 1873 за мукачовского каноніка і наслідно за ректора ужгородьской семінарії.

Як бывший універзитный професор ся з великим ентузіазмом пустив до будованя церковного школьства і сам щедро підпоровав великыма сумами студентів з бідных родин. Окрем того заложив дакілько фундацій на підпору молодежи, сирот і худобных. Ёго великов заслугов было отворіня властной єпархіальной семінарії – 12. септембра 1881. Нашы богословці передтым штудовали в Ужгороді, Будапешті і Остригомі. Хоць походив з мадярьской культурной соцієты, не підліг мадярізачным тискама і підпоровав містну культуру черз школы і церковный жыво́т.

Єпископ Др. Ян Валій (1837 – 1911)

Народився 22. септембра 1837 в Овенцело в Саболчській жупі в родині грекокатолицького священика. По скінчіню докторандьских штудій був в році 1870 менований за префекта ужгородьской семінарії і директора сиротинця про сироты священиків. Заєдно ся став професором – учів церковне право і історію. В році 1886 была добудована семінарія, котру зачав ставляти в році 1880 його предходця, єпископ Микола Товт. Хосенны были його активіты в области школьства. Такой рік по добудованю семінарії створив комісію, котра мала стояти при зроді учительской академії в Пряшові.

Академію зачали будувати в році 1888, навчання в ній ся зачало аж в році 1895, по вирішіню штатной підпори, котра послужыла на платы професорів. При учительській академії єпископ Валій заложив інтернат. Ёго заслугов была в Пряшові створена і перша грекокатолицька міщаньська школа. Мав велику тугу – зрядити інтернат про дівчата і сиротинець. На реалізацію тых планів виділив з властных фінанцій основу – 300 000 корун. Міцно любив свій народ і обряд, барз тяжко му было вытримати перед міцныма мадярізачныма тискама, главно по выданю тзв. Апоніовых законів, котры предписовали навчання мадярьского языка уж в основній школі.

Уж в році 1874 было в пряшівскім регіоні 237 русиньских основных школ. Передовшыткым великым приносом про нашу церьков была попри надхненій душпастирьській роботі його неуставна підпора церьковного школьства, а тым і підниманя уровни учителів церковных школ і самотного духовенства.

Єпископ Др. Штефан Новак (1914 – 1920)

Народився 4. децембра 1879 як сын грекокатолицького священика в Ублї, в Земплінській жупі. В році 1908 ся став вихователем дітей родины Палфіовых, де жив аж до року 1913. Гроф Палфі був в дипломатичных службах в Римі і мав великий вплив у Ватікані. На його рекомендацію ся молодой вихователь став в році 1913 кандидатом на пряшівского єпископа, хоць мав лем 34 роки.

Єпископ Новак стояв на челі єпархії в найтяжшых роках мадярізації. Барз тяжко міг сперти мадярізацію школ в єпархії. Але в церковных обрядах досягнув то, же кідь церковны тексты были выдрукованы в кіріліці, преці лем зістали в церковнославянськім языку, фонетічно писанім латиніков з мадярьскыма елементами (-cs-, -sz-, -zs-, -ly-, -gy-...). Хоць выростав міджі Русинами, під тиском штатных урядників завів до церковных школ своєї єпархії мадярьский язык.

Вікар Др. Микола Руснак (1878 – 1927)

Народився 30. апріля 1878 в Сопківцях в Земплінській жупі, в родині священика. В році 1902 був выменованый за віцеректора пряшівской семінарії.

Попри своїх повинностях в семінарії і справі дієцезы, займав ся науков роботом, є автором многих теологічных работ: Учебники церковно-славянського языка, россяглой работы *Epiklézis*, по латиньскы *De processione Spiritus Sancti a Filioque, Purgatorium*, О первенстві Римского престола. Ёго работы выходили і в многих світових языках. Універзіта в Будапешті го в році 1914 выменовала за колегіального професора. Сучасно був сіделным єпископом менований за професора догматіки і в тій функції був в Пряшові до року 1936, коли ся став професором богословской факулты

в Братіславі, а в єднім волебнім періоді був і єй деканом.

Др. Діоніз Нярадї (1874 – 1940), крижевацький сіделный єпископ, прашівський апостольський адміністратор

Народив ся 10. октября 1874 в Руськім Керестурї (Бачка, Югославія) в родині даколишніх грекокатолицьких выселенців з выходной Словакії. По высвячіню робив як префект семінаря, пізніше як ректор. Як апостольський адміністратор барз не впливав на розвиток школ в прашівській єпархії.

Благоречений єпископ-мученик, Павел Петро Гойдїч, ЧСВВ (1888 – 1960)

Єпископ Павел Гойдїч, ЧСВВ, ся народив 17. юла 1888 в Руських Пеклянах, недалеко Пряшова, в родині грекокатолицького священника. На штудії теології наступив у Пряшові, за барз добры выслідки був посланий на далшы штудії до Будапешту. І ту ся намагав попри штудіях вести глубокий духовный живот. Уж в будапештській семінарії дістав як богословець од свого шпірітуала раду до живота: „Жывет не є тяжкий, але барз важный.“ То ся стало про нєго яковсь орьєнтацій, котра го провадила цілий живот.

В Пряшові був выменованый за префекта єпархіального інтернату а сучасно і катехетом на міщанській школі. Вдяка єго усиловности був збудований у Пряшові сиротинець, котрый дав до старостливости сестрам-служобніцям. Вызначны были єго активіты в области школства, што документовало зложіня Грекокатолицької гімназії в Пряшові в році 1936. Підпоровав і учительску академію, семінарію, інтернаты і подобно. Старав ся о выдаваня духовной літературы, што ся проявило на выдаваню часопису **Благовістник**, **Да прийдє царствіє твоє** і розлічных молитвенных і книжных титулів, котры выходили у Видавельстві Петра.

Вдяка усиловности і терпезливости vznikали поступно церковны народны школы, де ся учіло в русиньскім языку, котрый ся вживав у єпархії. Підпоровав і учительску академію, семінарію, інтернаты і подобно, хоть державны уряды і екстремістичны словацькы народны сполкы і інституції, як Словенська ліга, го в тім сперали. Найвеце ся то проявляло почас словенського штату в роках 1939 – 1945.

По скінчіню II. світової войны і наступі комуністичной тоталіты єпископ чув великий тиск на фунгованя і єствованя церковных школ в єпархії, котрый кулміновав у поштатнію, насилній українізації і комуністичній ідеологізації, котрій ся охотно піддали многы, котры выштудовали на грекокатолицьких школах (гімназії, учительській академії).

Насилнов ліквідацій Грекокатолицької церкви на Словакії – у тзв. Прашівскім соборї 1950 року было

знищенє і церковне школство, був то зачаток помалой, але істой ліквідації Русинів, за котру можеме „дяковати“ 40-річній комуністичній ідеології в нашій републиці.

Благоречений єпископ-мученик, ТгДр. Василь Гопко (1940 – 1976)

Народив ся 21. апріля 1904 в Грабскім, окр. Бардеїв, в родині Василя Гопка і Анны, родженой Петренковой. З великой біды мати одышла до Америки за роботов, о діти ся старала родина Петренковых. Кідь мав Василь сім років, взяв го к собі мамин брат Димитрій Петренко, котрый по высвячіню ся став священником в Ольшавіці на Спішу. Вакації переживав у свого стрыка Димитрія і ту зачало єго одношіня ку грекокатолицькій церкві, народу, выходному обряду. Тота ласка ся зміцнєвала і єго желанєм было стати ся священником, што ся і сповнило.

Почас пражських штудій ся барз интересовав о бідных студентів, про котрых заложив в році 1929 **Сполок грекокатолицьких студентів**.

Єпископ Павел Гойдїч го по навернутю з Праги установив за шпірітуала духовной семінарії і єго задачов было старати ся о навчаня на грекокатолицьких школах в Пряшові.

По комплікаціях з узнанєм єго професуры і установлїнем плату з боку політичных експонентів словенського штату був выменованый за професора пасторальной і моральной теології на Высокій богословській школі у Пряшові. Засєдно був повірений в році 1946 редіговати часопис **Благовістник**, котрый мав підкріплєвати грекокатолицьких віруючих у їх вірі, пояснєвати їм візантський обряд. Сам Василь Гопко був автором многих статей в часописі.

Монс. Мілан Хаутур (1957), кошіцький сіделный єпископ

Народив ся 4. септембра 1957 в Снині, в родині робітника. На території новоствореного Кошіцького апостольського екзархату, котрый був ерігований папом Яном Павлом II. булов *Ecclesiales communitates* з 21. 2. 1997 і котрый папа Бенедікт XVI. повышыв на єпископство в рамках новой Прашівської метрополії *sui iuris* 30. 1. 2008, того часу фунгують тоты церковны школы (доведна є їх 8): Церковна середня одборна школа в Требішові (615 школярів), Церковна матерська школа і Церковна основна школа в Упорї (33 школярів), Церковна матерська школа в Михаловцях (9), Церковна гімназія, Церковна основна школа і Основна умелецька школа в Сечовцях (156, 112 і 193 школярів), Середня педагогічна школа в Кошіцях (310), Центер вольного часу в Стреді над Бодрогом (1192 школярів).

Владыка Мілан підпорує вшыткыма способами тоты школы.

Пряшівський емерітний єпископ, Монс. ТгДр. Ян Гірка (1923)

Емерітний єпископ походить з роляницької родини. Народився 16. листопада 1923 в Абрановцях, окрес Пряшів. До народної школи ходив в Абрановцях од року 1930. В періоді комуністичної тоталіти, в році 1968 – 1989, хоч була часточно грекокатолицька церква обновлена, но не мала поволене діяльність на полю церковного школьства, бо того не корешпондовало з комуністичнов ідеологіов. В часі нормалізації на школах ані навчання релігії ся не могло реалізувати. Аж в часі „гласности“, в другій половині 80-тих років, ся дало уважувати о навчанню набоженства на школах бодай лем в окліщеній подобі, по навчалних годинах.

По тзв. ніжній революції єпископ Гірка в першій ряді обновила роботу Грекокатолицької богословської факульту і духовної семінарії. Як великий канцелярь факульту ся заслужив о здобуття потребних учителів, як і о підвищення їх кваліфікації. Была то тяжка задача, бо в тім часі був великий недостаток грекокатолицьких священників. Священники тоту потребу порозуміли і попри пасторації ся пустили і до штудій. Вислідки ся поступно вказовали в здобыванню академічних титулів і в здобуттю акредітації на штудійны одборы богословської факульту. Єпископ Гірка ся постарав і о перебудову духовної семінарії, абы вылагодив потребам наростаючого інтересу о штудії. З його ініціативи був зреконтруований і даний на хосновання цілий комплекс єпископської резиденції, до котрой в єдній часті дав умістити богословську факульту. В тім періоді зачали возникати і дакотры церковны школы – основны, середні і гімназії.

Архієпископ-митрополита, Монс. ТгДр. Ян Бабяк, ПгД., СІ (1953)

Народився 28. октобра 1953 в Гажині над Цірохов, окр. Гуменне, в родині робітника.

В зачатках демократії уж як єзуїта охотно послужив нашій церкві на Словакії. В роках 1989 – 1990 був префектом Духовної семінарії св. Кіріла і Мефодія в Братіславі.

Од року 1996 аж до выменованя за пряшівського архієпископа був директором Центра спірітуаліти Выход-Запад Михала Лацка, СІ, в Кошіцях, котрый выбудовав на модерный научно-выскупный центр Тырнавской універзіты. Заєдно читав лекції о выходній спірітуаліті наперед на Грекокатолицькій богословській факульті

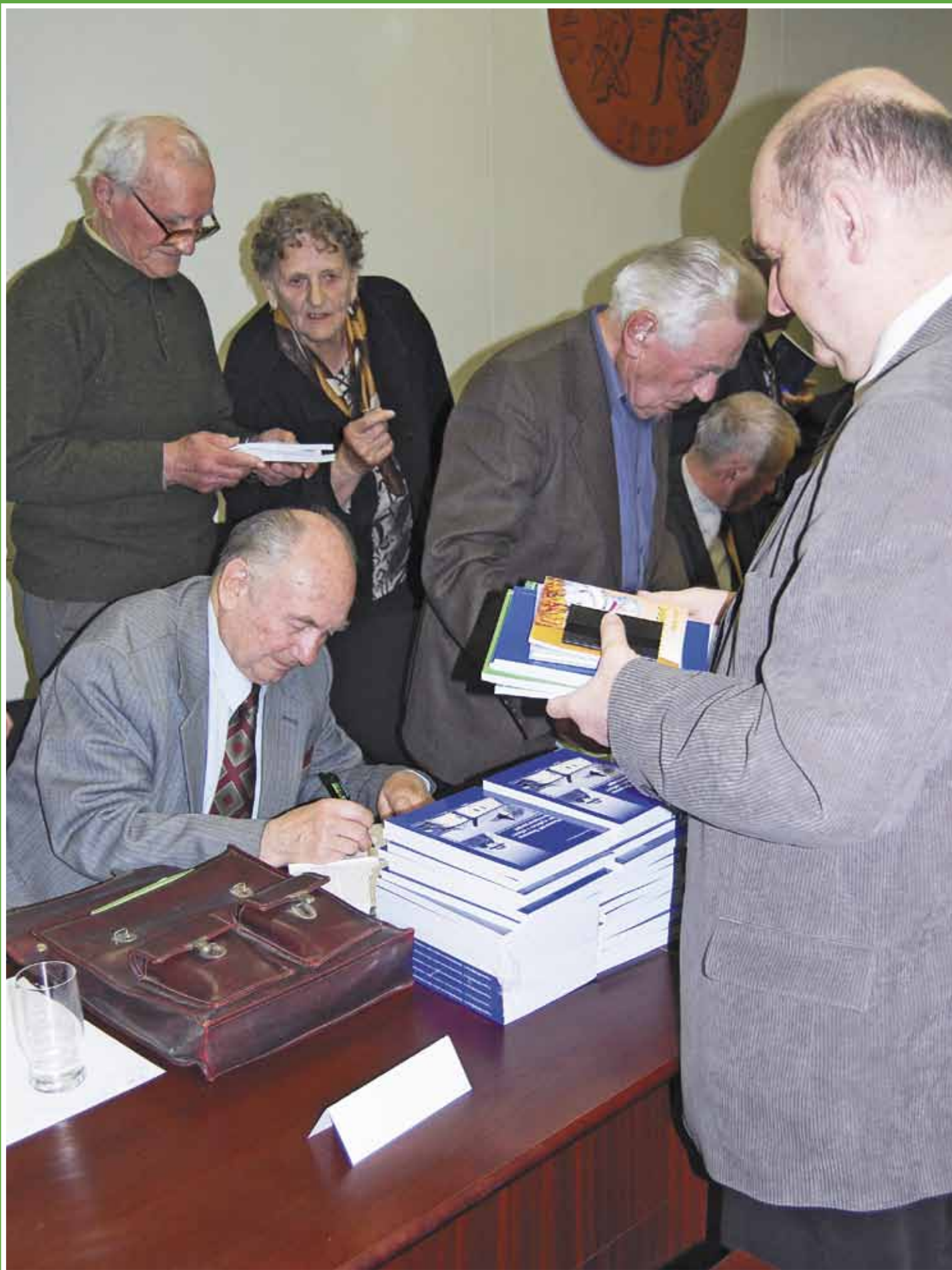
Пряшівської універзіты в Пряшові (в сучасности Грекокатолицька теологічна факульт Пряшівської універзіты в Пряшові), потім на Теологічній факульті Тырнавской універзіты в Братіславі.

На грекокатолицькій теологічній факульті, котрой є великим канцелярем, організують ся розлічны научны конференції і научны проєкты о животі і роботі блаженых мучеників. В Грекокатолицькій духовній семінарії благореченого П. П. Гойдіча в Пряшові завів по третім річнику духовної формації пасторачный річник. Регулярно ся стрічать з богословцями, про котрых все в середу одправлять святу літургію. На факульті тыж зрядив в році 2007 модерну факультну бібліотеку.

В Пряшові была докінчена реконструкція будовы бывшой учительської академії на Кметівім строморадо, в котрій був зряджений інтернат про дівчата. Будова бывшего василіанського монастиря в центрі міста была переставляна на професорський дім про професорів ГТФ ПУ в Пряшові.

Владыковы Янови Бабяковы, СІ, залежить на духовнім рості молодежи. В році 2004 зрядив грекокатолицьку церковну Гімназію благореченого Павла Петра Гойдіча в Пряшові. Окрем того на території нашой єпархії фунгує іщі церковна матерська школа в Лютині (має 21 дітей), Церковна гімназія в Гуменнім (304 студентів), Церковна основна школа в Тихім Потці (12 школярів), Церковна основна школа в Дреніці (15 школярів), Церковна основна школа у Свіднику (117 школярів), Середня здравотна школа у Пряшові (210 і 102 студентів). В році 2006 отворив Центр вольного часу (1213 членів-навсцівників) і Церковну школу в природі в Юсковій Волі, о рік пізніше славностно посвятив і отворив Грекокатолицький молодежный пасторачный центр в зреконтруованій і росшыреній будові на Уліці гурбаністів в Пряшові. В році 2010 буде отворена Споєна Церковна основна школа і Церковна матерська школа з центром в Дреніці (буде мати 12 дітей). Мать в плані поступно отваряти і далшы церковны школы, кідь то буде в інтересі наших родичів і веджіня міст і сел (містной самосправы).

І в будучности хоче грекокатолицька церква быти на помочі едукації молодежи і дітей в нашій єпархії і тым підкріпити христіанський характер Словакії в рамках Европской унії, котра ся в сучасности зачинать небезпечно одхыляти од христіанських принципів і символів, причім забывать на факт, же якраз христіанство ей выбудовало сучасный характер і силу духа. ■

• На презентації русинських видань на Пряшівській університеті в Пряшові 31. марта 2010 автографи роздавав і Гавриїл Бескид, залишитель книжки під назвов *Николай Бескид як субект і обект історіографії*. Єдним з обдарованих був і ПгДр. Маріан Ґайдош, к. н., директор Сполоченьсконауного інштитуту САН в Кошіцях. Взаду уж з підписаныма книжками: Д. Крішко, М. Крайнякова, Ш. Смолей і Я. Гриб.

Фотка: А. З.

• На презентації русинських книжок в рамках 7. семінара карпаторусиністики на Пряшівській університеті був великий інтерес о видахы книжкы і розвиннула ся жыва діскузія – о тім свідчить фотка А. З., на котрій суть: (зліва) І. Фріццький, М. Мальцовська, О. Глосікова, М. Крайнякова, П. Крайняк, К. Копорова, А. Галіова і Я. Богутська.

